

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Marija Zídek

Rodina, výchova a rodičovství z perspektivy otců

Family, education, and parenting from the perspective of fathers

Praha 2020

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Zábrodská, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí mé diplomové práce, paní Mgr. Kateřině Zábrodské, Ph.D. za vstřícný, velmi podporující a inspirativní přístup při vypracovávání této práce. Vážím si velké trpělivosti, důvěry a cenných rad, které mi byly poskytnuty. Také bych chtěla poděkovat za příjemné a velmi užitečné konzultace a pomoc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 25.7.2020

Marija Zídek

Abstrakt:

Diplomová práce se zaměřuje na vnímání rodiny, výchovy a rodičovství z perspektivy otců. Teoretická část práce představuje základní definice a teoretické koncepce týkající se rodiny, výchovy dětí, rodičovství a otcovství, včetně historických proměn vnímání těchto pojmů. Dále se podrobněji zabývá funkcemi rodiny, různorodostí rolí v rodině, vzájemnými vztahy mezi členy rodiny, a to v kontextu současných poznatků o genderových aspektech rodinných systémů. Empirická část práce má podobu kvalitativního výzkumu, jehož cílem je prostřednictvím hloubkových interview s mladými otci porozumět tomu, jak otcové vnímají a prožívají své otcovství, zda a jak vnímají společenské proměny otcovské role, a jak se k těmto proměnám vztahují.

Klíčová slova:

Rodina, výchova, vzdělání, otcovství, mužská identita, gender, společnost

Abstract:

The diploma thesis focuses on the perception of family, upbringing and parenthood from the perspective of fathers. The theoretical part of the thesis introduces key definitions and theoretical conceptions related to family, childrearing, parenthood and fatherhood, including historical changes in the perception of these concepts. Furthermore, functions of the family, the diversity of family roles, and relationships between family members are discussed in the context of current knowledge about gender aspects of family systems. The empirical part of the thesis is based on qualitative research design. The aim of the empirical part is to explore via in-depth interviews with young fathers how these fathers perceive and experience their role as fathers, whether and how they perceive social changes of the father's role and how they relate to these changes.

Keywords:

Family, education, fatherhood, masculine identity, gender, society

Obsah

Úvod	9
1. Historický diskurz	11
1.1. Prehistorie.....	11
1.2. Antika	12
1.3. Novověk	14
1.4. Dotek války	15
2. Rodina	16
2.1. Definice rodiny.....	16
2.2. Funkce rodiny.....	18
2.3. Vybrané krize současné rodiny	19
2.3.1. Rozvodovost.....	19
2.3.2. Změny v porodovosti.....	21
2.3.3. Soužití bez sňatku.....	23
3. Výchova	24
3.1. Vymezení pojmu výchova a jejich definice	25
3.2. Výchova v konzumním světě	26
3.3. Výchovné styly.....	28
4. Význam a funkce otce v počátcích vývoje dítěte	31
4.1. Těhotenství	31
4.2. Porod	32
5. Otcovství	35
5.1. Přístup otce k dítěti.....	36
5.2. Typologie otců.....	39
5.3. Dítě potřebuje otce	40
5.4. Vztah otce a dítěte	42
5.5. Krize otcovství	43
5.4.1. Nepřítomný otec	44
6. Výzkumy v oblasti otcovství	44
6.1. Pečující otcové: Příběhy plné odlišností.....	45
6.2. Táta na plný úvazek.....	47
6.3. Routine Active Playtime With Fathers Is Associated With Self-Regulation in Early Childhood.....	48

6.5.	Caring Fathers: The Ideology of Gender Equality and Masculine Positions	48
7.	Kritické zhodnocení dosavadního výzkumu a důsledky pro vlastní výzkum	49
7.1.	Hlavní zjištění a limity dosavadního výzkumu	49
7.2.	Přínos vlastního výzkumu	50
7.3.	Limit vlastního výzkumu	50
8.	Pilotní studie	51
9.	Stanovení výzkumné otázky	52
10.	Metodologie	52
10.1.	Sběr dat	52
10.2.	Respondenti	54
10.3.	Výzkumný soubor	55
10.4.	Metoda analýzy dat	55
10.5.	Etika výzkumu	55
11.	Výsledky analýzy: témata definující zkušenost otcovství	57
11.1.	Otcovství a jeho pojetí	58
11.1.1.	Nové vnímání sebe sama jako otce	58
11.1.2.	Výchova vzorem	59
11.1.3.	Obavy z nové role	60
11.1.4.	Změna otcovské role	60
11.2.	Rodina a její proměny	61
11.2.1.	Výchova v rodině	61
11.2.2.	Vliv na preferenci výchovy	62
11.2.3.	Společenské změny v postojích vůči rodině a rodičovství	62
11.3.	Plánování dítěte, těhotenství, porod a partnerství	63
11.3.1.	Důvody vedoucí k rozhodnutí počít dítě	63
11.3.2.	Období těhotenství a porodu	64
11.3.3.	Změny v partnerském soužití	65
11.3.4.	Pohled otce na mateřství	65
12.	Závěry výzkumu	66
13.	Závěr	68
14.	Diskuze	70
	Seznam literatury	73
	Seznam příloh	78

Příloha č. 1.....	78
Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu.....	78
Příloha č. 2.....	80
Otázky k rozhovoru	80

Úvod

Když jsem začínala přemýšlet, jakému tématu se budu ve své diplomové práci věnovat, tak jsem právě prožívala zásadní změnu, a to jak v osobním, tak v rodinném a partnerském životě. V průběhu svého života mě zatím nic neovlivnilo natolik jako založení rodiny, potažmo narození mého prvního dítěte. Tato událost změnila můj pohled a přístup na mnoho věcí. A domnívám se, že proměnila i mou osobnost.

Uvědomuji si, že v rámci své rodiny nejsem jediná, kdo si prošel velkými výzvami. Můj manžel a otec našeho dítěte je touto zásadní proměnou ovlivněn srovnatelným způsobem. Právě tento nezpochybnitelný vliv na celou naši rodinu mě motivoval k tomu, abych se začala více zajímat a věnovat se problematice rodiny a výchovy. Velmi mě zaujaly odlišnosti v přístupu mého partnera k výchově našeho dítěte, které jsem subjektivně vnímala. Proto jsem se rozhodla zaměřit při zpracování diplomové práce svůj zájem na problematiku otcovství a jeho současných podob. Specificky jsem se rozhodla realizovat práci, která se věnuje rodině, výchově a rodičovství z pohledu současných mladých otců. Jsem přesvědčena, že kromě subjektivního významu dané téma užitečné také pro společnost i pro obor pedagogiky.

V posledních letech můžeme být svědky velmi rychlých proměn společnosti, na kterou má vliv mnoho faktorů. Díky nárůstu vlivu moderních technologií, globalizaci a digitalizaci společnosti se celosvětově velmi rychle šíří informace, což zahrnuje i šíření mnoha moderních trendů týkajících se výchovy a rodičovských rolí. Přestože otcovství je rolí velmi dávnou a pojí se s prvním příchodem lidské rasy na svět, tak v současné době dochází k zásadním proměnám rodiny, kterým se budu věnovat i v této práci.

Podle mého názoru je důležité rozumět historickému kontextu rodičovství a zejména otcovství, a proto se v začátku své práce věnuji historickým představám o otcovství a jejich vývoji. Vzhledem k tomu, že otec a jeho role je přímo vázaná na narození dítěte, a tudíž rodiny, ve které se odehrává celé rodinné soužití, tak jsem do své práce zařadila i téma rodiny, jak v obecném pojetí, tak ale rovněž její specifické problémy, kterým v současné době musí nejčastěji čelit.

Výchova dětí, zázemí v rodině nebo trávení volného času se mohou zdánlivě jevit jako obyčejná témata, nad kterými se zamyslí dříve nebo později většina z nás. Na druhou stranu se mi zdá, že v těchto základních otázkách často tápeme. Myslím si, že si lidé často neuvědomují sílu času.

Každý den, měsíc a rok za sebou zanechá nějakou stopu, která se poté odráží na lidských životech. Výchova dětí v rodinách není výjimkou. Již málokdo by snad namítal, že způsob výchovy našich babiček byl značně jiný než ten současný. Velikou roli v rozdílném pojetí výchovy hrají otcové, kteří se stále více podílejí na péči o děti. Cílem této práce je prozkoumat, jaké nastaly proměny v rodině a výchově v průběhu času, a čím se vyznačuje přístup současných mladých otců k jejich dětem.

Dále se v teoretické části práce věnuji tématu otcovství a jeho specifikám. Zabývám se otázkami, proč dítě potřebuje otce, a jak se v průběhu života mění postavení otce v rodině. Snažila jsem se také popsat a zpracovat vybrané, dle mého názoru zajímavé, zahraniční a české výzkumy týkající se rodičovství, otcovství a výchovy.

Empirická část práce má podobu kvalitativního výzkumu. Cílem výzkumu bylo pomocí hloubkových rozhovorů s mladými otci porozumět tomu, jak otcové vnímají a prožívají své otcovství, zda a jak vnímají společenské proměny otcovské role, a jak se k těmto proměnám vztahují. Jedná se tedy o snahu analyzovat postoje a názory mladých otců, kteří pobývají v České republice a nedávno zaujali novou životní roli - otce. Věřím, že můj výzkum naplní vytyčené výzkumné otázky, a přinese zajímavé poznatky týkající se postojů a zkušeností českých otců.

Teoretická část

1. Historický diskurz

Naše země je stará několik miliard let, a naše civilizace je pouze malá část celého koloběhu světa a životů. Někdy se můžeme setkat s myšlenkou, že otcovství stálo u zrodu civilizace. Co to vlastně znamená? Je zajímavé si uvědomit, že mateřství se pojí s fyzickými způsoby chování, zatímco u otcovství tomu tak není. Otcovství nenavazuje na zvířecí charakteristiky, byť i ve společensky přijatelné formě. Být dobrým otcem znamená vědomé rozhodnutí, a v podstatě i ukončení čistě živočišného způsobu života. Můžeme dokonce předpokládat, že je to jakýsi kulturní fenomén, který si žádá schopnost reflexe chování a fungování v rodině.¹

1.1. Prehistorie

Mater sempercerta, pater numquam (matka je vždy jistá, otec nikdy). Toto velmi známé přísloví má své kořeny v dávné minulosti a netýká se pouze dětí. Naopak neméně důležitý význam skrývá pro samotné otce. U savců se většinou setkáváme s vědomím, že samice si je vědoma toho, kdo jsou její děti. Samcovi však tato jistota není umožněna. Ale přesto u savců můžeme pozorovat, že i když nejsou schopni pořádně rozpoznávat vlastní mláďata, tak se k mláďatům obecně chovají něžněji a o svou potravu se dětmi dělí.²

Děti se lidem rodí velice nesamostatné, a od narození po dobu mnoha let je napřímo vázáno na rodiče. V počátcích zrození matka pro dítě představuje nenahraditelný zdroj obživy a bezpečí. Vývojový postup z opice k pračlověku byl viditelný v držení těla, a tudíž uvolnění rukou matky, protože se už nemuseli pohybovat po čtyřech.

Osvobození rukou se pro matku stalo nezbytnou součástí života, protože právě v rukou své děti nosily a chránily. Zatímco mužům připadalo obstarávání potravy a obrany. Stávalo se, že otcové, kteří se z lovu nevrátili, tak přirozeně nechávali svoje potomstvo bez potravy a ochrany, a právě tyto krizové životní podmínky mohly ovlivnit vnímání rodiny a lásky. Lidé v odloučení pravděpodobně cítili stesk po domově a museli si vytvářet silnější pouto s dalšími jedinci, kteří

¹ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str.26

² VESELOVSKÝ, Zdeněk. *Člověk a zvíře*. 1. Praha: Academia, 2000.

obývali blízké území.³ Domnívám se, že někdy právě v této době se mohla začít rozvíjet představa rodiny, blízké vazby s partnerkou a potomstvem, potažmo dále k přijetí otcovství jako takovému.

Během evolučního vývoje můžeme pozorovat, že ženy se ve většině případů snaží zaměřit na jednoho partnera, se kterým následně zplodí děti. Při upřednostnění pouze jednoho dominantního partnera můžeme pozorovat skutečnost, že pravděpodobnost, že ženy dovedly získat mnohem lepší zaopatření pro své potomky, než by tomu bylo v případě pouze dočasného sexuálního partnera.⁴

1.2. Antika

Antická tradice je blízce vázaná na řeckou mytologii, kde se můžeme setkat s různými představami rodičovství a se symbolickými vztahy mezi otci a syny. Jedním s nich je i příběh o Hektorovi, synovi trojského krále Priama, který znázorňuje nejstarší metaforu tradičního otce. V mýtu je znázorněna ukázková scéna měnící se role z vojáka na otce. Hektor chce zvednout do náruče své dítě, ale dítě se ho vyděsí, protože zapomene odložit svou válečnou zbroj. Najednou si přestane uvědomovat, že je v první řadě válečník. Hektor vyzdvihl svého syna do výše, což se zakotvilo jako symbolický znak přijímání otcovství.⁵

Dlouhá staletí měl otec v rodině jednoznačně vůdčí postavení. Pro rodinu znamenal neprůstřelného garanta správných hodnot a morálky. V pozadí toho stál autoritářský přístup s jasnou hierarchií v rodině.⁶

V Antice měl otec na fungování rodiny zásadní vliv. Antický otec měl veškerou moc nad dětmi, dokonce měl možnost rozhodovat o jejich bytí či nebytí. Antika si napřímo velebila v patriarchální společnosti. Starověcí Řekové se vymykali hrdostí a vyvyšováním otce. Na ženy bylo pohlíženo jako na místo zrodu nového potomka, jediným pravým rodičem byl však otec, který za dítě nesl veškerou zodpovědnost.⁷

Vrchol nadřazenosti otce se oslavoval v římském světě. Zajímavé je, že otcovství neznamenal, že dotyčný zplodil se ženou dítě; bylo třeba vyjádření vůle k otcovství. Otec veřejně zvedl svého syna do výše, čímž vyjádřil, že za něj přejímá zodpovědnost. Daný akt vyzdvižení se ukotvil pod slovem

³ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 43

⁴ BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. Str. 124

⁵ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 82

⁶ WARSHAK, Richard Ades. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. Praha: Portál, 1996. Str. 24–25

⁷ WARSHAK, Richard Ades. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. Praha: Portál, 1996. Str. 24

Suscipere (pozvednout), což znamenalo kromě toho, že otec dítě fyzicky podzvedl, také nutnost se snažit dítě v jeho životě sociálně i morálně pozvedat na vyšší úroveň.⁸

Negativní stránka tohoto přístupu spočívala v tom, že mnoho nevinných dětí propadalo do otroctví jen z toho důvodu, že je otcové nepozvedli. Samotné pozvednutí mohlo předcházet aktu křtu, který se stal běžným až v 6 století.⁹ Podle mého názoru je velmi smutné a v naší společnosti vysoce nepřipustné odmítnout své vlastní narozené dítě. Mohli bychom spekulovat nad možným pozitivním rysem tohoto gesta. Napadá mě, že dětem, které byly pozvednuty, bylo jasně dáno najevo, že jsou navždy přijati svým otcem, a podle toho se k nim možná i přistupovalo.

Středověk zase intenzivně přijímá křesťanskou tradici. Vážnost otce se přesouvá spíše na nebeského Otce, kterému jsou všichni oddáni. Církev zastávala důležitou pozici a podporovala sňatky. Středověk vnímá za samozřejmé pravidlo, že se otec musí postarat o obživu svých dětí. V této době mluvíme také o domlouvání sňatků dětí. Sňatková politika, mezi například různými dynastiemi, zachránila svět před nejednou válkou.¹⁰

⁸ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 145–147

⁹ NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013. Str. 18

¹⁰ NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013. Str. 19

1.3. Novověk

V době osvěcení přichází změny v postojích k otci. K proměnám došlo jak ve změně zákonů týkající se rodiny, tak i v osobním cítění. Velkou roli hrálo upřednostnění rodiny jako důležitého aspektu života, kdy příkladem mohla být rodina královská.

Dvě velice uznávané osobnosti této doby, Voltaire a Jean-Jacques Rousseau, byli nepochybně v počátcích velmi ovlivněni svými otci. U Voltaira můžeme najít snahu po tom, jak najít cestu k odmítnutí otce dítětem, a také vyjádření určité rebelie proti němu. Tyhle myšlenky můžeme pozorovat ve Voltairovo dramatu *Oidipus*, které mělo ve své době velký ohlas.¹¹

J.J. Rousseau měl zase to štěstí, že byl vychováván milujícím otcem, který ho přivedl k literatuře. Bohužel pravděpodobně kvůli přílišné obsesi v rámci výchovné a vzdělávací reformy neměl čas ani možnost se postarat o své děti, a tak všech pět nakonec skončilo v nalezincích. Nakonec se však opravdu stal otcem vychovatelem, který svým dílem *Emil čili o výchování* v roce 1762 změnil pohled na rodinu, výchovu a děti jako takové.¹² Děti se od té doby vymanily ze zastaralých autoritativních přístupů, a on započal moderní pohled na výchovu.

Postupně dokonce přichází o moc církve a postupně se z manželství a výchovy dětí stává soukromá záležitost. Dokonce se nejdříve ve Francii a poté v Anglii zavádí rozvod. Otec sice přece jenom zastává důležitější roli v rodině, ale alespoň teoreticky se začínají role ženy a muže vyrovnávat, protože je ženě umožněno se znova vdát.¹³

V době kolem 18. století bylo docela obvyklé, že syn profesně následoval otce. Přičemž otec syna v dospívání většinou v oblasti rolnictví zaučoval, a tudíž s ním trávil i dost času. Otcové v době vyznačující se zemědělstvím pracovali většinou na poli a mohli s rodinou trávit poměrně hodně času. Někdy si na pole brali i děti, které jim pomáhaly s jednoduššími typy práce, a oni je přitom činnosti učili.¹⁴

Průmyslová revoluce znamená pro fungování rodiny další otřes. Ve chvíli, kdy rolník odložil své nářadí a odkrácel do továrny, tak přestal trávit tolik času s dětmi, a vzájemné vazby se proměňovaly. Začaly se zaměstnávat dokonce ženy a děti, což vedlo k jejich osamostatnění.

¹¹ HALADA, Jan. *Osudy moudrých: (o filozofech a filozofii)*. 2., dopl. vyd. Praha: Albatros, 1985. Str. 120–121

¹² ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 157

¹³ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 163

¹⁴ CHMELÁŘOVÁ, Hana, Tátové v historii. In: SEDLÁČEK, Lukáš, Kateřina, PLESKOVÁ, 2008.

Typická mužská role „lovce“ byla navždy zpochybněna a jejich autorita upadala. Nedokázali udržet svou pozici vzoru, protože pracovali od rána do noci, a už nedokázali provázet své děti k dospělosti.¹⁵

Představuji si, že období průmyslové revoluce bylo období velkých změn, ale také velkého stresu, který se dotýkal různých oblastí života. Rodinné vztahy se po zdánlivě pozitivní osvícenské linii začaly opět hroutit. Ovlivnilo to každodenní život obyvatelstva, které začalo prodávat svůj život továrnám. Otcové začali vnímat ztrátu své pozice, a to vedlo ke snížení jejich sebevědomí a k obecné degradaci mužského postavení v rodinách.

1.4. Dotek války

Vystřízlivění z průmyslové revoluce přišlo záhy po příchodu války. První polovina dvacátého století se bohužel do našich moderních dějin zapsala jako výrazně smutné období, kdy jedna světová válka střídala druhou.

Jaký měly války vliv na každodenní život lidí? Dovolím si podotknout, že dopad na rodiny a děti měly naprosto zásadní. Z většiny rodin se vytratil mužský prvek, který se už ani nevracel pozdě večer z továrny, jak tomu bylo za průmyslové revoluce. Děti ve většině případů vyrůstaly mezi ženami, a ženy již neměly možnost hýčkat svou ženskost, protože se musely postarat o všechny povinnosti kolem domácnosti, dětí, a byly nuceny převzít i fyzicky náročnou práci, která byla dříve zodpovědností mužů.¹⁶

Většina mužů strávila svůj život na frontách, a jak se můžeme dočíst v kouzelném Remarquovo románu Na západní frontě klid, tak pokud přežili, tak jejich návrat domů nebyl vůbec jednoduchý. V současné době již můžeme s určitou dávkou jistoty říci, že mnozí z nich zažívali posttraumatickou poruchu a často měli co dělat s tím, aby se postarali nejdříve o sebe. Pochopitelně pro ně muselo být náročné se najednou výrazně ujmout vychovatelské role svých dětí.¹⁷

¹⁵ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 163

¹⁶ CHMELÁŘOVÁ, Hana, 2008. Tátové v historii. In: SEDLÁČEK, Lukáš, Kateřina, PLESKOVÁ, 2008.

¹⁷ Armenta, R.F., Rush, T., LeardMann, C.A. *et al.* Factors associated with persistent posttraumatic stress disorder among U.S. military service members and veterans. *BMC Psychiatry* **18**, 48 (2018). <https://doi.org/10.1186/s12888-018-1590-5>

Období válek bylo velmi složité náročné i smutné zároveň. Na jednu stranu muži odcházeli z domovů, a tudíž jejich děti přicházely o podporu ze strany otce. Na druhou stranu pokud muž nenarukoval, tak to znamenalo hanbu pro celou rodinu. Všude se vyprávěly hrdinské válečné příběhy, které se od otců očekávaly.

Když se podíváme na postavení otce z jiného úhlu pohledu, tak můžeme zjistit, že kromě hrdinské ideje je přítomna také myšlenka „strašlivého otce“, který se z historického pohledu stal spolupachatelem násilnických a vražených činů.¹⁸

Půl století válečných konfliktů a následná snaha po vzpamatování zanechala v pohledu na vývoj otcovství a celkově světa výraznou stopu. Kromě toho, že se lidé museli podřídit jiným životním podmínkám, tak také se začal proměňovat pohled na Boha, a do popředí se dostávají psychologické, pedagogické obory, výzkumy, feministická hnutí spojená s volební právem žen apod.).¹⁹

2. Rodina

Rodina je pro děti nepochybně klíčový startovní bod v jejich životě. Kromě toho, že se do rodiny děti rodí, tak je většinou právě rodina vychovává a výrazně ovlivňuje jejich osobnost. Děti obvykle v rodině nalézají bezpečí, ochranu, lásku, pohodlí, přijetí, a také stimulaci k učení a vzdělávání.

Rodina pro děti vytváří jak materiální, tak emocionální zázemí, kde by měl být prostor pro formování interpersonálních vztahů, přijímání určitých etických pravidel, hodnot, postojů, a v neposlední řadě by se také nemělo zapomínat na péči o duši mladého jedince. Duševní vývoj skrytý v psychologickém vnímání sebe sama, podpoře sebevědomí a sebelásky.

2.1. Definice rodiny

Rodina je složitý útvar, který není jednoduché přesně definovat, a tak ji mnoho autorů definuje různě. Obzvláště různé jsou definice mezioborové, protože psycholog, právník nebo sociolog bude mluvit o rodině vždy trochu jinak. Například podle Ireny Sobotkové je rodina primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až po hrob.²⁰

¹⁸ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 187

¹⁹ NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013. Str. 21–22

²⁰ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. Str. 11

Psycholog Zdeněk Matějček dává přednost dětskému úhlu pohledu na rodinu. Upozorňuje na to, že pokud chceme, aby dítě vyrostlo do zdravé osobnosti, která by byla společnosti užitečná, tak na ni musí přívětivě působit okolí. Pro dítě je důležité, aby se v rodině cítilo jistě, příznivě a aby vnímalo, že je rodinou bezpodmínečně přijímáno. Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tito „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice.²¹

Tato poměrně odvážná Matějčková věta upozorňuje na nesmírně důležitou roli výchovy a působení rodičů na děti. Kromě rodiny na děti působí také mnoho dalších věcí. Jsou to většinou kamarádi, učitelé, trenéři, ale také zážitky ve škole, zkušenosti v zaměstnání a podobně.

Proč je tedy vliv rodiny tak zásadní? Rodina na dítě působí od úplného počátku jejich životů a vlastně od nejcitlivějších momentů, které si možná sami ani nemůžeme pamatovat. Rodina jako prostředí nejbližších lidí obvykle naplňuje potřeby intimity, socializace a přirozeným způsobem dodává modely, jak jednat v mezilidských vztazích.²²

Rodina má velký vliv na vytváření osobnosti dítěte a jeho výchovu. Mimo jiné také rodina jako základní společenská buňka ovlivňuje vztah k pohlaví. Dítě hledajíc vzory vlastního pohlaví napodobuje rodiče a vychovatele, a rodiče mají v tomto procesu svou roli.²³

Myslím si, že rodina má jedinečný význam pro každého jedince. Dětem je umožněno v rodině najít bezpečné prostředí a oporu v průběhu života. Také věřím, že rodiče pomocí zodpovědného a láskyplného přístupu mohou dítěti v mnohém pomoci na jejich cestě životem.

²¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. Praha: Portál, 1994. Str. 16

²² JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál.

²³ Napora, E. Osamělé rodičovství a jeho vliv na pohlavní identifikaci dítěte jako výzva pro současnost. *Pedagogická orientace* 2005, č. 3, str. 64–65

2.2. Funkce rodiny

Vzhledem k tomu, že pro děti rodina bývá většinou primárním zdrojem veškerého dění a chápání světa, tak je jejich funkcí poměrně mnoho. Ve své práci zkusím přiblížit několik základních funkcí, které by rodiny měly naplňovat. V jejich vymezeních vycházím především z knihy *Pedagogická encyklopedie*:²⁴

- funkce biologicko-reprodukční,
- funkce ekonomicko-zabezpečovací,
- funkce socializačně-výchovná,
- funkce emocionální.

V biologicko-reprodukční funkci je důležité zajistit takzvaně pokračování rodu, což znamená zplození potomka a nastoupení další generace. Jde o čistě biologickou podstatu života. Další funkce se zaměřuje především na hmotné a materiální zabezpečení rodiny. Patří sem naplnění základních lidských potřeb, bydlení, a třeba i lékařská péče. Socializačně-výchovná funkce se vyznačuje zájmem a péčí o dítě. Důležitým aspektem této funkce je výchova, podpora a porozumění potřebám dítěte. A neposlední řadě emocionální složka, která důležitou součástí prožívání každého z nás, dětí nevyjímaje.²⁵ Do dalších funkcí rodiny bychom mohli zařadit předávání tradic a zvyků, nebo také kulturní hodnoty a jazyk, kdy právě v rodině dochází nejčastěji k osvojení mateřského jazyka.²⁶

²⁴ PRŮCHA, Jan, 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál.

²⁵ PRŮCHA, Jan, 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál.

²⁶ KUNHARTOVÁ, Monika, Miloň POTMĚŠIL a Petra POTMĚŠILOVÁ. *Náročná otcovství: být otcem dítěte s postižením*. 1. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. Str. 12

2.3. Vybrané krize současné rodiny

Žijeme v době, kdy se do popředí manželství dostala láska, na které v dnešní době manželství stavíme.²⁷ Je zajímavé, že už sňatek nespojují rozumové nebo hospodářské důvody, jako tomu bylo dříve, ale je to právě společná náklonost a láska, která vytváří citovou vazbu, kvůli které se dospělí lidé rozhodnou vstoupit do manželství. Ukazuje se, že manželství založené na citově vazbě je svobodné, a také bohužel docela křehké. Určitou destabilizaci rodiny může vidět ve statistických údajích, kdy se dle informací Českého statistického úřadu již dlouhou dobu rozvodovost v České republice pohybuje okolo 45 procent²⁸. Nejvyšší počet rozvodů byl zaznamenán roku 2010, a to právě 50,0 %. Na druhou stranu můžeme pozorovat menší útlum v nárůstu rozvodu, protože v roce 2018 a 2019 se číslo rozvodů snížilo na 45,0 % (tamtéž).

V průběhu času se vyskytují různé druhy společenských problémů, které se dotýkají rodiny. V minulosti jsme se mohli setkat se světovými válkami, morovými epidemiemi nebo invazí cizích národů. Rodina se i přes mnohé úskalí většinou pomalu vzpamatovávala a nadále fungovala.²⁹ Myslím si, že v současné době můžeme být svědky krize, která se bohužel dotýká rodiny jako takové napřímo. Ve své práci zkusím popsat několik příčin, kdy se rodina může ocitnout v krizovém stavu.

2.3.1. Rozvodovost

Jedním z důvodů je nepochybně rozvodovost manželů, kdy celou rodinu zachvátí stres z narušení rodinné vazby. Při rozvodech se do napětí a stresu dostávají nejenom rodiče, kteří se vědomě rozhodují svazek ukončit, ale bohužel také dítě, které často nerozumí věcným důvodům rozpadu rodiny³⁰. Poměrně významnou roli v rozvodovosti hraje i takzvané sociální učení, protože se ukázalo, že se častěji rozpadá manželství lidí, kteří sami pocházejí z rozvedené rodiny. Lidé získají s danou problematikou zkušenost. Lidé mohou předem ztrácet důvěru v manželství, a tak potíže

²⁷ Lacinová, L., Michalčáková, R., & Bouša, O. (2013). Vyjadřování lásky v intimních vztazích: Příspěvek ke zkoumání užívání strategií vztahové údržby v partnerství a manželství.. *Psychoterapie*, 3(3-4). Získáno z <https://journals.muni.cz/psychoterapie/article/view/9639>

²⁸ Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2019. In: *Český statistický úřad* [online]. 2020 [cit. 2020-07-09]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/uhrrna-rozvodovost-v-letech-1950-2019>

²⁹ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 192

³⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. Praha: Portál, 1994.

v manželství mohou řešit tímto radikálním způsobem.³¹ Větší pravděpodobnost rozvodu spadá do prvních čtyř let společného soužití.³²

Nejčastější varianta porozvodové situace je taková, že dítě zůstává s matkou a otec z rodiny odchází. Nepřítomnost otce v rodinách horních a středních tříd je většinou způsobena rozvodem neuspokojivého manželství. V těchto sociálních vrstvách jsou rozvody časté; lidé je pojmají jako nezadatelné právo a vyjádření svobody. Mnohdy se to zvrhne v „konzumování alternativ rodiny“. Tato situace vyústila v odmítání otcovství; i „neotcovství“ je však věc volby.³³

Hledání otce nemůže být jen právním, statistickým a ekonomickým problémem: nalezeného otce lze přinutit k finanční podpoře dítěte, ale ne k otcovskému pozhnání, které dítě potřebuje stejně naléhavě.³⁴

Velké množství empirických studií dokazuje, že otcovská péče a láska má velmi kladný vliv na emoční, kognitivní vývoj dětí a fungování dospívajících. Na druhé straně však při její absenci dochází k negativním důsledkům, které mohou mít na dítě, potažmo dospělého člověka, zásadní vliv. Severoamerický pediatrický žurnál uvádí, že rozvod zažívá 40 % amerických dětí do svých šestnácti let. Porozvodové situace překvapivě často vedou k minimálnímu či žádnému kontaktu otce s dětmi. Nejčastější příčinou tohoto stavu jsou překážky kladené matkou. Děti z rozvedených rodin podle řady studií prosperují hůře než děti z rodin úplných. Ztráta úplné rodiny se tak stává nejčastějším a nejvýznamnějším rizikem pro zdravý vývoj dětí.³⁵

Domnívám se, že téma rozvodovosti je velmi aktuální a problematické, a společnost by měla směřovat k zamyšlení, jak zmírnit a zmenšit negativní důsledky, se kterými se musí často děti v rozvodové a porozvodové situaci vyrovnávat.

Rozvody a absence otce v rodinách se netýkají pouze rodin z chudších společenských vrstev. Naopak se s tím velmi často setkáváme i ve velmi dobře zabezpečených rodinách, kdy nemusí

³¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012.

³² ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. 3. vyd. Praha: Portál, 2014.

³³ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 193–194

³⁴ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 249

³⁵ PAVLÁT J, Josef. OTCOVSTVÍ, DĚTI A RODINA. *Česká a Slovenská psychiatrie* [online]. 2008, 189 -195 [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: <http://www.cspychiatr.cz/detail.php?stat=475>

nutně docházet k rozvodu, ale přesto můžeme mluvit o nepřítomnosti otce. Otec má pro své děti čím dál více peněz, ale čím dál méně času.³⁶

Rozvod je velmi náročným procesem pro celou rodinu. Rodič, který zůstává sám s dítětem, se může setkávat s různými problémy jako je sociální izolace, nemožnosti si poradit, nepraktičnost v organizaci fungování, napětí, které se může vztahovat ke snaze hledání nového partnera a k žárlivosti dítěte. Děti zpravidla nesou rozvod rodičů těžce, a to může vést k dalším problémům. V naší společnosti se pořád ještě setkáváme s genderovým stereotypem, protože matky jsou stále považovány za lepší pečovatelky, a tak v drtivé většině případů děti zůstávají bez otce.³⁷

2.3.2. Změny v porodnosti

Je pochopitelné, že bez samotné porodnosti bychom ani nemohli řešit témata týkající se rodičovství a otcovství. Právě proto jsem se rozhodla o dané problematice zmínit i ve své práci.

Každý z nás svým způsobem žije v určité bublině svých zkušeností a tak trochu ve svém světě, který je schopen vidět pouze ze své perspektivy. Podívat se na svět a na dění s nadhledem je poměrně náročná dovednost, která nás může někdy „vykolejit na jinou cestu“, ale také se domnívám, že nás může určitým způsobem obohatit.

Moderní společnost může vnímat dítě jako důvod, který zpomaluje individualizaci. Rodičovský vztah je závazným vztahem ze všech ohledů. Jakmile se člověk stane rodičem, tak to již nelze vzít zpět, je to celoživotně přetrvávající vztah.³⁸

Tržní společnost podporuje především nezávislost, flexibilitu a svobodu, což právě zakládání rodiny a nabytí nové rodičovské role může být překážkou například v karierním růstu.³⁹

Moderní společnost umožňuje ženám poměrně důsledně korigovat jejich porodnost. Existuje více druhů antikoncepčních prostředků, které jsou v současné době velmi rozšířené a přirozené. Dříve se na bezdětnou ženu nahlíželo jako na sobeckou a chladnou, v této době je tento stereotyp již téměř zažehnán. Ve spojení s odkládáním těhotenství můžeme vidět korelaci s vysokoškolským

³⁶ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 191

³⁷RITVO, Eva, Ira, GLICK, 2009. *Párová a rodinná terapie*. Trenčín: 2009. Vydavatelství F.

³⁸MOŽNÝ, Ivo, *Sociologie rodiny*. Praha. 2002

³⁹SIROVÁTKA, Tomáš, 2003. *Rodinné chování a rodinná politika v České republice*. In: MAREŠ, Petr, Tomáš, POTOČNÝ, 2003. *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barister.

vzděláním, protože ženy s vysokoškolským vzděláním častěji oddalují rodičovství.⁴⁰ Určitě se však bohužel častěji objevuje i neplodnost mužská, což podle některých odborníků způsobuje znečištěné životní prostředí a stres.⁴¹

Pozdější porodní věk s sebou nese mnoho komplikací. Jednou z nich je nižší schopnost otěhotnění, dále nebezpečí vývojových vad a celkově náročnější průběh gravidity.⁴²

Většina žen si je vědoma nebezpečí, která se spojují s porodem ve starším věku. Bez ohledu na to se z nejrůznějších důvodů přece jenom k tomuto kroku odhodlá. Každým rokem věk matek, obzvláště prvorodiček, vzrůstá. V roce 2001 činil průměrný věk matek při narození dítěte 27,3 roku. V roce 2010 prolomil třicetiletou hranici, a v roce 2017 dosáhl úrovně 30,7 roku. Ještě výraznější zvýšení se týkalo prvorodiček.⁴³

Zralý věk matky nemusí mít jen negativní zabarvení. S vyšším věkem se spojuje také lepší připravenost k výchově dítěte a také lepší materiální zabezpečení rodiny. Ženy za sebou již mají určitou část kariéry, a tak se možná mohou důsledněji a uvolněněji věnovat dítěti. Také je pravda, že moderní medicína se stále rozvíjí a pomocí moderních nástrojů jsou stále lepší možnosti, jak negativní důsledky obejít či se jich vyvarovat.⁴⁴

Důvodů, proč se setkáváme se změnami v oblasti zakládání rodiny, je nepochybně mnoho. Otázka porodu je velmi individuální. Rodina ztrácela svou nezastupitelnou funkci, narůstal počet nesezdaných párů a neúplných rodin.⁴⁵

⁴⁰ SOBOTKOVÁ, Irena, Psychologie rodiny. Praha: Portál. 2007.

⁴¹ KONEČNÁ, Hana, Na cestě za dítětem. Praha: Galén. 2006.

⁴² Blickstein I. Motherhood at or beyond the edge of reproductive age. *International Journal of Fertility and Women's Medicine*. 2003 Jan-Feb;48(1):17-24.

⁴³ FRELICH, Jiří. Průměrný věk matek se zvyšuje ve všech krajích. *Statistika&My: měsíčník Českého statistického úřadu* [online]. Oddělení informačních služeb: Český statistický úřad, 2018, 09/2018, 2 [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2018/09/prumerny-vek-matek-se-zvysuje-ve-vsech-krajich/>

⁴⁴ BENZIES, Karen, Suzanne TOUGH, Karen TOFFLEMIRE, Corine FRICK, Alexandra FABER a Christine NEWBURN-COOK. Factors Influencing Women's Decisions About Timing of Motherhood. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 2006, September–October 2006, **2006**(1), 625-633 [cit. 2020-07-09]. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1552-6909.2006.00079.x>. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0884217515344154>

⁴⁵ KAČEROVÁ, Eva. České matky stárnou. *Statistika&My: měsíčník Českého statistického úřadu* [online]. Odbor vnější komunikace, 2014, 03/2014, , 2 [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2014/03/ceske-matky-starnou/>

Otázky týkající se nesezdaných párů a neúplných rodin jsou velmi aktuální a citlivé, a to i přesto, že každý z nás si je vědom toho, že jde o soukromé téma každého páru. Výzkumy však poukazují na to, že existují obecnější důvody toho, proč se v posledních desetiletích zásadně proměnila porodovost žen.

Důvodů, proč se zvyšuje věk matek, je hned několik. „*Jedním z důvodů je zvyšování průměrného věku matky při porodu. Je součástí tzv. druhého demografického přechodu, který v zemích západní a severní Evropy nastal už v 60. letech minulého století a trval přibližně 20 let. Tehdy došlo k proměně hodnotové orientace, která se projevila růstem individualismu a odrazila se i v demografickém chování. Rodina ztrácela svou nezastupitelnou funkci, narůstal počet nesezdaných párů a neúplných rodin. Zvyšoval se věk vstupu do manželství a věk, kdy lidé přivádějí na svět první dítě. To mělo za následek výrazný pokles úhrnné plodnosti a při současném prodlužování střední délky života to vedlo ke zvyšování podílu starších osob v populaci.*“⁴⁶

2.3.3. Soužití bez sňatku

V období druhé poloviny 90. let se můžeme stále častěji setkat s dlouhodobým soužitím dvou lidí bez manželského svazku. V současné době se to zdá být jako jeden z možných způsobů života partnerů a již ztrácí dřívější negativní konotaci. V souvislosti s kariérním postupem žen a jejich finanční zabezpečení může klesat potřeba sňatku.⁴⁷ Zdánlivě se vytrácí potřeba vzájemné závislosti a lidé, kteří se rozhodnou žít právě tímto způsobem života, tak na tom oceňují především svobodu a nezávislost.⁴⁸

Většina lidí má docela jasnou představu o tom, jak by měla vypadat tradiční rodina. V současné době velice mnoho dětí žije v jiném prostředí, než je to chápáno tradičním pohledem.

Řada zahraničních výzkumů poukazuje na to, že se manželské soužití charakteristicky liší od soužití bez sňatku. Lidé nesezdaní jsou zaměřeni spíše individualisticky, zatímco manželé častěji

⁴⁶ KAČEROVÁ, Eva. České matky stárnou. *Statistika&My: měsíčník Českého statistického úřadu* [online]. odbor vnější komunikace, 2014, 03/2014, 2 [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2014/03/ceske-matky-starnou/>

⁴⁷ MOŽNÝ, Ivo, Sociologie rodiny. Praha: Slon. 2002.

⁴⁸ FIALOVÁ, Ludmila a kol., 2000. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: Sociologické nakladatelství

investují svoje zdroje společně. Investice vkládané do společného života jsou důležitým faktorem pro život, a tak jsou nesezdaná partnerství spíše náchylná k rozpadu.⁴⁹

Dalším důvodem je nepochybně skutečnost, že se před mladými lidmi otevřelo množství nových příležitostí. Mají možnost se vzdělávat, cestovat, věnovat se kariéře či svým zájmům, nebo i dobrovolnické neplacené práci. Na druhou stranu se snaží k rodičovství přistupovat velmi zodpovědně a pro dítě se rozhodují, až když mají zajištěnou dobrou práci a jistotu bydlení. Odkládání mateřství může být ale i nechtěné, kdy především vzdělané ženy obtížně hledají partnera, který by akceptoval, že partneri jsou si ve vztahu rovnocenní.⁵⁰

3. Výchova

Dětství je období, které je plné předobrazem harmonie, který stojí bohužel někdy v kontrastu s rozumovým dospělým světem. Podle velkého ruského myslitele se při jakékoli snaze o výchovu bohužel děti zahánějí do určitých oprátek, podřizují se vymyšleným pravidlům, které vymysleli dospělí. Podle něj to však neznamená, že bychom neměli děti vychovávat, ale spíše mluví o nezbytné potřebě rozvíjet silné stránky dětí a vážít si jejich neovlivněného „předobrazu“, se kterým přišly do tohoto světa.

Oslovil mě výrok spisovatele Lva Nikolajeviče Tolstého: „*Lidé žijí jen pro to, aby projevovali svou individualitu. Výchova ji vymazává*“.⁵¹

Zdá se mi, že v našem moderním světě mohou být tato slova příliš málo konkrétní a nejasná, přesto v nich shledávám určité kouzlo. Myslím si, že možná právě tyto myšlenky pocházející z devatenáctého století mohly zapříčinit to, že v současné době se do popředí dostávají liberálnější

⁴⁹ MANSFELDOVÁ, Zdenka a Milan TUČEK. *Současná česká společnost: Sociologické studie* [online]. 1. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002 [cit. 2020-07-09]. ISBN 80-7330-009-5. Dostupné z: https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/soucasna_ceska_spolecnost.pdf#page=128

⁵⁰ KAČEROVÁ, Eva. České matky stárnou. *Statistika&My: měsíčník Českého statistického úřadu* [online]. Odbor vnější komunikace, 2014, 03/2014, 2 [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2014/03/ceske-matky-starnou/>

⁵¹ СОЛОВЬЕВА, Мария. 10 правил воспитания детей по Толстому: ПУБЛИКАЦИИ РАЗДЕЛА ЛИТЕРАТУРА. Культура.РФ [online]. 2015, 4 [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://www.culture.ru/materials/254428/10-pravil-vospitaniya-detei-po-tolstomu>

způsoby výchovy a vzdělávání. Výchova má velký vliv na dítě a i dále na jeho dospělý život. Přijde mi, že se v současné době velmi cení individualita a kreativita jedince, která může být skrytá právě ve zmíněném předobrazu, se kterým dítě přichází na svět. Výchova je nezbytnou součástí socializačního procesu, přesto se však osobně přikláním k alespoň částečné možnosti projevu dětských potřeb, které nebudou nutně vycházet z externě nastavených pravidel.

3.1. Vymezení pojmu výchova a jejich definice

Vymezení pojmu výchova je složité podobně jako další komplexní pojmy, se kterými se můžeme setkat. Různí autoři o výchově mluví trochu různě a každý z nich shledává vždy něco více nebo méně podstatného, co se při definování pojmu musí vytyčit.

Velice mě zaujaly dvě populární definice od předních představitelů pedagogiky u nás, a to Radima Palouše a Jiřího Pelikána.

Výchova je záměrné a soustavné působení lidského jedince (vychovatele) na druhého jedince (chovance), které vede ke vzniku relativně trvalých změn v chování a prožívání toho druhého jedince.⁵²

Výchova je cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujících jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.⁵³

Rozumím tomu tak, že v Paloušověm pojetí je výchova vnímána jako působení vychovatele na osobnost jedince, přičemž osobnost vychovávaného se vyznačuje především jeho chováním a prožíváním, které se pomocí výchovy trvale proměňují.⁵⁴ Naopak Pelikán (2004) se více zaměřuje na aktivní zapojení vychovávaného a na samotné podmínky výchovného procesu.

Na druhou stranu se oba autoři shodují v pojetí výchovy, kdy pohlíží na výchovu jako na záměrný proces. Vystává však otázka: Je přece jenom výchova vždy cílevědomým a záměrným procesem? Pokud se na ni podíváme pohledem jiných věd, tak zjistíme, že nikoli.

⁵² PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1991.

⁵³ PELIKÁN, Jiří. *Výchova pro život*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: ISV (nakladatelství), 2004. Str. 36

⁵⁴ PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1991.

Na výchovu, se z různých vědních oborů, pohlíží trochu jinými způsoby. Antropologický pohled se nás například snaží navést spíše k tomu, že výchova je určena pro kultivaci humánnosti. Výchova zprostředkovává cestu k tomu, aby se ze zvířete stal člověk, potažmo lidská bytost se všemi ctnostmi.⁵⁵

Jedna z nejvýznamnějších ruských psychologek, Ludmila Petranovská současné doby podotýká, že by rodiče neměli ztrácet naději ve výchově svých dětí, protože i v nejhorší situaci je většinou možné najít řešení a pomocí společného úsilí dojít k úspěšnému konci. Ve chvíli, kdy rodiče po dětech vyžadují změny k lepšímu z nejrůznějších důvodů, tak musí být také připraveni na to, že se budou muset změnit i samotní rodiče. Měli bychom mít na paměti, že děti jsou svým způsobem odrazem jejich rodičů či jiných pečujících osob, a podle toho také budou v životě postupovat.⁵⁶

3.2. Výchova v konzumním světě

Ve společnosti se rozšířil podivný fenomén úspěšnosti, založený pouze na hodnocení výkonu. Ve školním prostředí tomu odpovídá známkování. Zdá se, že studenti se mnohem méně zaměřují na své znalosti a schopnosti, ale právě více na známky, které by měly být pouze prostředkem vzdělávacího procesu. Známkování se tak stává cílem a účelem výchovy a vzdělání. Jeden z více důvodů, proč tomu tak je, může být směřování k materiálnímu a konzumnímu způsobu života. Lidé se snaží za co nejkratší dobu s pokud možno co nejmenším úsilím získat pro sebe nejvíce a jít zase „o dům dál“. Tento způsob žití je však velmi povrchní a nezbyvá čas na vnitřní rozvoj a pochopení jak probírané látky, tak sebe sama.⁵⁷

Zdá se mi, že se v poslední době velmi často objevuje věta, že někdo něco nestíhá. Postupně se však ukazuje, že problematika nedostatku času a jeho vnímání může být spíše otázkou lidské psychiky. Pravda je, že kvůli dlouhému posedávání u televize nebo počítače se můžeme nepochybně dostat do frustrovaného pocitu nedostatku času. Proto není na škodu si uvědomit, že je v naší moci si svůj čas zkorigovat podle vlastních potřeb, a možná nám to pomůže i k tomu, abychom konečně začali stíhat. A co tak vlastně bychom mohli stíhat? V koloběhu života si některé

⁵⁵ SKARUPSKÁ, PHD, PhDr. Helena. *Filozofie a Teorie výchovy: Studijní opora* [online]. 1. Praha: Hnutí R, Nakladatelství s Mezinárodní vědeckou radou jako svoji 108. publikaci, 2016 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: file:///C:/Users/maria/iCloudDrive/Universita%20Karlova%20studium/Mgr/Statnice/Filozofie-a-teorie-vychovy.pdf

⁵⁶ ПЕТРАНОВСКАЯ, Людмила. *Если с ребенком трудно*. 1. Russia: ООО «Издательство АСТ», 2016.

⁵⁷ PELIKÁN, Jiří. *Výchova pro život*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: ISV (nakladatelství), 2004.

rodiny nemají možnost ani v klidu na chvíli sednout a popovídat si. Každý je rozrušený ze všeho, co prožil, a do toho ještě vstupují nejrůznější moderní technologie, které napřímo působí na naše vnímání. Mobily, televize, počítače, počítačové hry, všechno nás odtahuje od skutečnosti, kterou řada z nás přestává naplno prožívat.⁵⁸

Zaujala mě myšlenka Jiřího Pelikána (2004), že štěstí je pozitivní a intenzivní emocionální stav, který vede k uspokojení životem. Autor podotýká, že se často můžeme setkat s názory, že někomu osud nepřeje, apod. Důležité je si však uvědomit, že každý je takzvaně svého štěstí strůjce, a tudíž je především na každém z nás, prožijeme-li štěstí, nebo ne. A vzhledem k tomu, že štěstí funguje jako odměna za naše výkony, tak bychom neměli být zaměřeni na co nejaktivnější čerpání štěstí, ale na cíle, které chceme dosáhnout. Štěstí nás obklopí právě ve chvíli, kdy se bud přibližujeme ke svému vysněnému cíli, nebo ho dosahujeme.

Zamlouval se mi i další výrok Jiřího Pelikána (2004), že „velký člověk byl také malý“. Pro to, abychom mohli pomoci lidem směřovat k velkým cílům, tak bychom měli být obeznámeni s jeho dětstvím i obdobím před narozením. Donedávna se ještě moc aktivně o výchově dítěte před narozením nemluvalo. Některé novější výzkumy však naznačují, že vnější prostředí má vliv na dítě už v prenatálním období. Ukázalo se například, že děti matek, které chtěly mít děti a těšily se na ně, tak byly při narození i později emocionálně i fyzicky mnohem zdravější než děti nechtěné.⁵⁹

Ve společnosti se diskutuje o různých tématech. Jedním z těch žhavějších se mi zdá uniformita. Uniformitu může chápat jako obecnější pojem nebo jako například konkrétní zavádění uniforem do škol, což se většinou vysvětluje jako menší diferenciaci žáků ve třídách apod. Mám pocit, že se však trochu hůře diskutuje o abstraktnější uniformitě. Lidé se podřizují módě, životnímu stylu, také nejrůznější propagandě, reklamám apod. Tato skutečnost se domnívám je mnohem závažnější a zdánlivě opomíjená. Jeden ze způsobů řešení by mohla být právě výchova lidí k vytváření si vlastních názorů a motivace k seberozvoji, který by dopomohl k objektivnějšímu vhledu do skutečnosti.⁶⁰

⁵⁸ SPITZER, Manfred. *Kyberdemence!: jak nám digitalizovaný život ničí zdraví*. Brno: Host - vydavatelství, 2016. Psyche (Grada).

⁵⁹ MUDR. TRČA, Stanislav CSc. *Plánované rodičovství: Nejlepší cesta k narození zdravého dítěte*. 1. Praha: Grada, 2009

⁶⁰ PELIKÁN, Jiří. *Výchova pro život*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: ISV (nakladatelství), 2004. Str 67

3.3. Výchovné styly

Pro to, abychom dokázali vychovávat sebejistě, tak je docela dobré mít ve výchově dětí určitou vizi. Mít představu, jakým směrem chceme postupovat, a co tím chceme dosáhnout. Výchovných stylů je poměrně velké množství, ale měli bychom mít na paměti, že každé dítě je individuální, a neplatí všechna pravidla plošně. Je dobré se výchovnými styly inspirovat, ale přitom je podřizovat pod jedinečné dítě, které se vychovává.⁶¹

Obecně lze shrnout, že způsob či styl výchovy vyjadřuje klíčové momenty vzájemné interakce a komunikace dospělých s dětmi (v rodině matky, otce a dětí, ve škole učitelů a žáků). Způsob výchovy pomáhá se orientovat ve spletné síti edukačních jevů, protože usnadňuje rozlišení různých forem výchovného působení a jejich efektivitu při využívání výchovných prostředků a postupů. Obsahuje především dva vzájemně spjaté aspekty interakce dospělých a dětí, a tím je propojení emočního vztahu a výchovného řízení.⁶²

Není překvapením, že děti se v průběhu svého života setkají s mnoha výchovnými styly. Pro lepší přehled jsem se rozhodla do své práce zařadit třídění podle Kurta Lewina. Základní styly výchovy rozdělil na autoritativní, liberální a demokratický styl výchovy. Myslím si, že je dobré mít na paměti, že dodržování těchto výchovných stylů je v praxi velmi náročné, protože ve skutečnosti se tyto styly často prolínají a vytváří další podtypy.

Pod autoritářským stylem výchovy si můžeme představit direktivní a kontrolující styl. Vychází z dominantního postavení vychovávajícího a nerespektuje přání a potřeby dítěte. Při liberálním stylu vychovatel na děti neklade požadavky, a pokud úkol zadá, tak nekontroluje jeho splnění. Někdy se můžeme také setkat místo liberálního stylu se slabým řízením, které právě označuje ten samý výchovný směr, protože vychovatel dítě v tomto stylu nijak nevede. V demokratickém stylu výchovy se na dítě nahlíží jako na dospělého, není zde nijak hierarchicky rozdělený vztah mezi vychovávaným a vychovatelem. U dětí se rozvíjí samostatnost a iniciativa. Aktivně se využívají diskuse, kompromisy a pravidla. Podporuje se individualita a aktivní účast ve výchovném procesu.⁶³

⁶¹ DAVIS, Monica. *Parenting Styles: The Ultimate Tips On Parenting Styles For Raising Children In The 21st Century By Applying Parenting With Purpose Driven Styles!*. 1. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016.

⁶² ČÁP, Jan. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. Praha: Státní Pedagogické Nakl, 1990

⁶³ DAVIS, Monica. *Parenting Styles: The Ultimate Tips On Parenting Styles For Raising Children In The 21st Century By Applying Parenting With Purpose Driven Styles!*. 1. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016.

Ukázalo se, že děti hodnotí jako neúčinnější demokratický styl výchovy. Přestože upřednostňují slabší řízení před autoritativním přístupem, tak se slabým řízením spokojeny také úplně nejsou. Děti se obvykle obávají, že při slabém řízení jim bude chybět organizace, a nebudou dosahovat tak dobrých výsledků, jakých by mohly.⁶⁴

V demokratickém stylu výchovy je důležité, aby vychovávající pohlížel na dítě jako na sobě rovného, což někdy může být problém. Děti prochází různými vývojovými obdobími a záleží na dospělých, jak se k tomu postaví. Rodič nebo vychovávající by měl ideálně vycítit individuální tempo postupného vývoje dítěte, a podle toho přizpůsobit svoje výchovné jednání. Nemá důvod se snažit z dominantní pozice dospělého ovlivňovat tempo dítěte, protože všechno má svůj důvod a účel.⁶⁵

Autoritativní styl výchovy je specifický svou psychologickou kontrolou a vnucováním svých pravidel bez ohledu na potřeby dítěte. Bohužel bývá také spojen s rodičovskou neúctou k dětem, což podle výzkumů bohužel vede ke špatnému přizpůsobení dítěte ve společnosti, a dokonce někdy k problémovému chování.⁶⁶

Zahraniční výzkum, zkoumající výchovné styly upozorňuje na skutečnost, že na děti a jejich vývoj mají velký vliv nejen rodiče, ale také mnoho dalších faktorů, kterými mohou být sourozenci a postavení mezi nimi. Dále také prostředí, kulturní zázemí, etnika, a v neposlední řadě také sociální a společenské vlivy. Samotná migrace a imigrace také napřímo ovlivňuje výchovné tendence našeho světa. Různé politické konflikty a války vedou k většímu počtu uprchlíků, kteří se dostávají do našeho prostředí, kde způsobují určité změny, které mohou znamenat pro rodičovství výzvu.⁶⁷

Oblíbila jsem si teorii Carol Dweckové ohledně nastavení lidské mysli. Domnívám se, že zásadní roli v tom, jak rodič přistupuje ke svým dětem a jejich výchově, hraje samotné nastavení dospělé mysli, která prošla nějakým vývojem, a je schopna i dalšího vývoje. Autorka ve své publikace

⁶⁴ ČÁP, Jan. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. Praha: Státní Pedagogické Nakl, 1990

⁶⁵ АНИСИМОВИЧ, Ольга. *Стили воспитания*. *R-vmeste.ru* [online]. 18.11.2009, , 1 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://www.r-vmeste.ru/vseznaiki/Stili-vospitaniya.htm>

⁶⁶ SMETANA, Judith G Smetana. Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs. *Current Opinion in Psychology* [online]. Elsevier, 2017, 20th February 2017, 19–25 [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: www.sciencedirect.com

⁶⁷ SMETANA, Judith G Smetana. Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs. *Current Opinion in Psychology* [online]. Elsevier, 2017, 20th February 2017, 19–25 [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: www.sciencedirect.com

přestavuje dva typy nastavení mysli: fixní a růstové. Poukazuje na to, že pro člověka je mnohem výhodnější a progresivnější podporovat takzvaný růstový mindset. Je docela přirozené, že rodiče předávají určitá poselství svým dětem, které se děti velmi rychle učí a osvojují si je.⁶⁸

⁶⁸ DWECK, Carol. *Mindset: The New Psychology of Success*. 1. US: Ballantine Books, 2007.

4. Význam a funkce otce v počátcích vývoje dítěte

Pod pojmem otcovství většinou chápeme rodičovský vztah – muže a dítěte. Důvodů, proč si někteří otcové svoji novou roli užívají, váží a opečovávají, a proč jiní se této roli vyhýbají a někdy ji i opouští, je pravděpodobně více. Na přístup k dětem má vliv například minulost otce, jakým způsobem sám vyrůstal, a jak moc byl jeho otec zainteresován ve výchově. Dalším důvodem je pohled společnosti nebo přesvědčení nějaké skupiny, se kterou se otec identifikuje. Důvodů můžeme vymyslet více.

Zajímavým poznatkem v dané oblasti je však skutečnost, že pro to, aby se otec cítil dobře v roli pečovatele a vychovatele, tak si musí danou roli zvnitřnit. Ve chvíli, kdy je otec nucen z externích podnětů, tak se v dané roli hůře adaptuje. Nutným předpokladem pro vytvoření identity pečovatele a aktivního otce je svobodné rozhodnutí obou partnerů o přijetí té nebo jiné role.⁶⁹

4.1. Těhotenství

Období otěhotnění a těhotenství je velmi citlivé a choulostivé. Dotýká se všech aktivit a celku nejen ženy jako budoucí matky, ale také otce. Oznámení budoucímu otci o tom, že jeho žena přišla do jiného stavu, může být pro mnohé velmi stresujícím faktorem. Je dobré si uvědomit, že to nemusí znamenat, že by si otec nepřál dítě, i když v některých případech to může být i pro partnera zdrcující informace. Přesto však muž bude pravděpodobně prožívat menší nebo větší strach z nejistoty a neznáma, které se v životě objeví.⁷⁰

Složitá situace může nastat ve chvíli, kdy muže zaplaví pocity nejistoty, zbytečnosti, nebo dokonce ztráty osobního významu. Tyto pocity mohou být způsobeny různými faktory. Na jedné straně to může zapříčinit jednání partnerky, případně nevědomé změny v chování partnerky, ale i nastavením společnosti.

⁶⁹ Maříková, H. (2009). Pečující otcové: Příběhy plné odlišností. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 45(1), 89–113. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-65652>

⁷⁰ NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013.

Podle Burgessové se o otce v průběhu těhotenství nikdo příliš nezajímá a nezaobírá se jím. I proto samotný nastávající otec může mít problémy s nalezením pomoci, která by ho podpořila v nové životní etapě, a případně později i v nalezení lepšího navázání vztahu k dítěti.⁷¹

Zaujala mě myšlenka, že stav novorozence může připomínat přechod mezi bděním a snem, s ohledem na to, že novorozenec se „probouzí“ asi tři měsíce, což se někdy také pojmenovává jako čtvrtý trimestr těhotenství. V době do tří měsíců většinou dítě nepotřebuje zatím žádné výchovné intervence. Úkolem rodičů v této době je zabezpečit malému dítěti plynulý a co nejvíce klidný přechod do stavu plného „bdění“ na tomto světě. Dítě by v této době mělo být co nejvíce zahrnuto láskou a bezpodmínečným přijetím.⁷²

4.2. Porod

V období blížícího se porodu v moderní době často vyvstává do popředí otázka, zda si přeje být nastávající otec u porodu nebo ne. Do určité míry je s tím spojen společenský tlak, který někdy určuje, jak vypadá dobrý otec. Některé výzkumy poukazují na to, že přítomnost otce u porodu má vliv na bližší vztah a podporu láskyplného vztahu mezi otcem a dítětem, jiné zas potvrzují, že přítomnost otce u porodu znamená spíše pozitivní dopad na vztah s partnerkou.⁷³ Domnívám se, že od muže se většinou očekává, že při porodu bude oporou především své partnerce. Právě z toho důvodu to může mít za následek prohloubení vzájemného vztahu, což následně může mít i pozitivní vliv na dítě.

Skutečnost, že přístup k porodům se v průběhu času mění, můžeme pozorovat na výzkumech za účasti statistických dat. Účast u porodu je podstatně vyšší u mladších otců, ve věku 25–34 let, kde dosahuje 44 %, v kategorii 45–54 pouze 7 %.⁷⁴ Na základě zjištěných dat usuzuji, že se stává čím dál modernější a možná i přirozenější, že se muž na porodu dítěte aktivně podílí. V citlivou chvíli

⁷¹ BURGESS, Adrienne. *Návrat otcovství: jak se stát moderním otcem*. 1. Brno: Jota, 2004.

⁷² ПЕТРАНОВСКАЯ, Людмила. *Большая книга про вас и вашего ребенка*. 1. Russia: ЛитагентАСТ, 2017

⁷³ MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa : základní duševní potřeby dítěte : dítě a lidský svět*. 1. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče.

⁷⁴ *Podoby otcovství v ČR: – sociologický výzkum* [online]. In: . Praha: ESF, Operační program Lidských zdrojů a zaměstnanosti, 2010, s. 52 [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://www.tatanaplnyvazek.cz/wp-content/uploads/2013/05/podoby-otcovstvi.pdf>

porodu tedy může být oporou pro budoucí matku, a již od prvních vteřin života může začít pracovat na vztahu s dítětem.

4.3. Potřeby dítěte

Matka v životě dítěte hraje ústřední roli. Právě ona po dobu dlouhých devíti měsíců pod srdcem nosí malý zázrak, který se narodí do její náruče. Následně kolem sedmého měsíce dítěte se vytváří specifický vztah k matce a potažmo k dalším osobám, mezi kterými často bývá právě otec. Ve druhém a třetím roce dítěte se vyvíjí vědomí rodinné příslušnosti. V této oblasti byly zjištěny velmi zajímavé poznatky, o kterých se zmiňuje Matějček ve své knize *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Objev spočívá v tom, že pro děti, kteří žijí v trojstranném vztahu (já-ty-on) je jednodušší si vytvořit vlastní identitu a vlastní vědomé „já“, než když dítě žije ve dvoupólovém vztahu (já-ty). Dvojité vztah nejčastěji odpovídá vztahu matka-dítě, kdy v rodině chybí mužská role.⁷⁵

Kolem třetího roku, a následně poté i v průběhu předškolního věku se chování k rodičům ze strany dítěte výrazně mění. Zatímco u matky dítě často hledá bezpečí a jistotu, tak za otcem přichází spíše za účelem zábavy a aktivity.

V literatuře se můžeme setkat s pěti základními dětskými potřebami. Ve své práci se je pokusím popsat a přiblížit úskalí, se kterými se děti mohou setkat. Vycházím z knížky *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní* od Zdenka Matějčka.⁷⁶

1. Potřeba přísunu podnětu zvenčí.
 2. Potřeba „smysluplného světa“.
 3. Potřeba životní jistoty.
 4. Potřeba vlastní společenské hodnoty.
 5. Potřeba otevřené budoucnosti.
1. Aby se dětský mozek dokázal asimilovat s fungováním světa, tak musí být do určité míry stimulován vnějšími faktory. Nejlepším způsobem, jak nejmenší dítě podněcovat k pozitivnímu vývoji, je společné hraní, mazlení a povídání. Domnívám se, že již zde může

⁷⁵ BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. 1. Praha: Vyšehrad, 2002.

⁷⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. Praha: Portál, 1994. Str. 25–26

nenahraditelnou roli hrát role otce, který se svým projevem vůči dítěti liší od projevů matky, čímž může dítě náramně rozvíjet a stimulovat.

2. Dítě potřebuje světu porozumět a vyznat se v něm. Touží ve všech podnětech najít určitý řád a smysl. A právě v této potřebě se skrývá láska k učení. Pokud rodiče dokáží v dítěti vyvolat pozitivní dojmy z toho, že se něco naučilo, tak je možné, že dítě bude vnímat za pozitivní i učení ve škole.
3. Jednou z naprosto nejzásadnějších potřeb pro to, aby dítě dokázalo žít spokojený život, je potřeba a pocit jistoty. Pocity jistoty se nejlépe naplňuje od nejbližších lidí v okolí, a proto je důležité, aby na to rodiče mysleli. Právě pomocí naplnění potřeby jistoty se dítě dokáže lépe vyrovnat s vnitřní úzkostí a společenskými problémy.
4. Při utváření vlastní společenské hodnoty se v dítěti rozvíjí sebevědomí, které se bude následně odrážet v budoucím chování, rozhodování a vnímání své identity ve společnosti. Podle Maslowy pyramidy potřeb je pocit uznání, potažmo potřeba přijetí a ocenění předposledním stupněm naplněním lidských potřeb. Myslím si, že bychom neměli brát na lehkou váhu dětské ocenění a uznání jen z toho důvodu, že se z dospělého pohledu mohou zdát dětské úspěchy příliš banální. Dítě tento svět teprve poznává, a proto je každá maličkost nesmírně důležitá a hodna velkého ocenění.
5. Potřeba otevřené budoucnosti se vyznačuje především tím, že každé dítě by mělo mít možnost vnímat svou minulost a perspektivu do budoucnosti. Podle mého názoru je docela samozřejmé, že pro to, aby se dítě dokázalo na něco těšit, a tudíž nalézat smysl v životě, tak mu musí být umožněn náhled do budoucnosti, pokud možno pozitivně naladěné budoucnosti a příjemné minulosti.

Je důležité si uvědomit, že rodičovství není profesí. Rodiče se na životech svých dětí většinou bytostně podílí a angažují. Možná se dá shrnout, že rodiče dokonce s dětmi prožívají veškeré těžkosti, pozoruhodné momenty, nepopsatelnou radost, hrdost, štěstí. Předpokládám, že být rodičem znamená prožívat mnoho emocí za sebe i za svoje dítě.⁷⁷

⁷⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. Praha: Portál, 1994.

5. Otcovství

Definice otcovství je poměrně komplexní. Eduard Bakalář například uvádí, že je to vztah mezi otcem a dítětem, kde hrají roli sociální právní a biologické faktory.⁷⁸ Pohled na otcovství se může lišit na základě individuálního pojetí dané role. Obecně v sobě samotný pojem otcovství spojuje společenský aspekt toho, že muž přijme nový rodičovský status a stává se otcem dítěte. Když mluvíme o otcovství, tak máme na mysli především vztah konkrétního otce s určitým dítětem. Něco jiného však je otcovská péče, která v otcovství může, ale nemusí být zahrnuta. Samotná skutečnost, že se muž stane otcem, nemusí nutně znamenat, že bude dítě obklopeno otcovskou péčí.⁷⁹

Otcovská role se předává z generace na generaci. Pravděpodobně se nejedná o napřímo biologické nastavení otce jako je tomu u kojících matek. Počátek naší civilizace v podstatě stojí na rozhodnutí mužů, jestli se rozhodnou živit ženy a děti nebo ne. Pokud se podíváme na zvířecí savce, tak ti to nedělají. Z toho můžeme usuzovat, že otcovská péče není řízena instinktivně, ale závisí na společenských pravidlech a muž se ji musí učit.⁸⁰

Domnívám se, že z tohoto zajímavého výroku pocházejícího z knihy *Soumrak otců* se dá odvodit, že pro to, aby se otec dokázal starat a pečovat o dítě, tak k tomu musí mít jakousi vnitřní motivaci a touhu. Ve chvíli, kdy si otec s dítětem jednoduše bude chtít hrát, tak bude jednodušeji docházet k vzájemnému poznávání a utužování vztahu.

Od sedmdesátých let minulého století bylo na území západní Evropy vynaloženo velké úsilí na konstrukci genderově vyváženého muže a otce. Postupně se vyvíjela představa „nového otce“, který by shrnoval představu otce, který odpovídá potřebám moderní, západní společnosti.⁸¹ Nejprve se jednalo o to přimět muže, aby převzali svůj podíl na odpovědnosti za děti a domácnost. Následně se však zaměření ještě posunulo, a dnešní diskuse na dané téma se týkají také možnosti rovnoměrného rozdělení rodičovské dovolené mezi rodiče. Představa otce se také změnila z modelu, který vybízel muže k tomu, aby podporovali matku v péči o děti, až k tomu, kdo zdůrazňuje význam sdílené odpovědnosti. Oba rodiče by měli mít možnost mít rovné příležitosti k práci a péči jejich dětí. Otázka otcovství přestala být pouze vnitřním tématem rodiny, ale začalo se

⁷⁸ BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. 1. Praha: Vyšehrad, 2002.

⁷⁹ DERMOTT, Esther. *Intimate fatherhood: a sociological analysis*. 1. New York: Routledge, 2008

⁸⁰ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 195

⁸¹ CHMELÁŘOVÁ, Hana, Tátové v historii. In: SEDLÁČEK, Lukáš, Kateřina, PLESKOVÁ, 2008.

dané téma prolínat do oblastí veřejných. Přesto jsme většinou svědky toho, že v drtivé většině případů se pečující role o dítě ujímají spíše ženy.⁸²

Řada výzkumů ukazuje, že fenomén otcovství a „nového otce“ se stále více prolíná do naší společnosti. Stále jsou však především muži těmi, kdo vydělává na živobytí rodiny. Největší překážkou pravděpodobně v rozvoji genderové rovnosti a zachycení teorie „nových otců“ spočívá pravděpodobně v organizaci pracovního života. Mnoho rodičů je nuceno si vybrat mezi pracovním a rodinným životem.⁸³

5.1. Přístup otce k dítěti

Přístup otce k dítěti se podle řady autorů v řadě aspektů liší od přístupu matky. Otcové s dětmi většinou jiným způsobem komunikují, využívají jiné výchovné styly, jiný je dokonce samotný výběr her a jejich průběh.⁸⁴ Otcí většinou bývají ve vztahu k dítěti otevřenější a spontánnější. Nebojí se tolik riskovat a mají tendenci vést své děti k nezávislosti. Dokonce častěji nechávají děti, aby se samy vypořádaly s problémy, a neodstraňují překážky, jako to mají dělat tendenci matky. Co se týká komunikace, tak otcové bývají často náročnějšími komunikačními partnery, protože častěji využívají abstraktní slova a obecně pojmy, kterým děti ještě nerozumí.⁸⁵

Neměli bychom také zapomínat na to, že na komunikaci mezi rodiči a dětmi má neodmyslitelně také vliv vztah mezi rodiči samotnými. Ve chvíli, kdy jsou schopni rodiče spolu bezproblémově komunikovat, vzájemně se podporovat, tak dokáží docela dobře sloužit pro děti jako vzor, který mohou děti následovat.

Jedním z nejzákladnějších způsobů, jak otec udává krok dětem, je pomocí mluvení. S mluvením jdou obvykle ruku v ruce i emoce a způsob, jakým otec s dětmi komunikuje. Pokud má otec sklon k tomu, že často křičí, vyčítá a takzvaně „ztrácí nervy“, tak se také může stát, že se časem zjistí, že

⁸² JOHANSSON, Thomas a Roger KLINTH. Caring Fathers: The Ideology of Gender Equality and Masculine Positions. *Men and Masculinities* [online]. 2008.

⁸³ JOHANSSON, Thomas a Roger KLINTH. Caring Fathers: The Ideology of Gender Equality and Masculine Positions. *Men and Masculinities* [online]. 2008

⁸⁴ NOVÁK, Tomáš. *Vztah otce a syna*. 1. Praha: Grada, 2008.

⁸⁵ KUNHARTOVÁ, Monika, Miloň POTMĚŠIL a Petra POTMĚŠILOVÁ. *Náročné otcovství: být otcem dítěte s postižením*. 1. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017.

jeho dítě je zdrcené a pasivní. A v horším případě mohou mít slova, která jsou vyřčena v nevhodnou nebo příliš citlivou chvíli, dopad i na utváření celé osobnosti dítěte.⁸⁶

Nesmírně důležitou, ale bohužel také dosti opomíjenou oblastí komunikace a ochrany vzájemných vztahu otce a dětí je naslouchání. Děti potřebují být slyšeny a dobrý otec by si měl vždy najít čas pro naslouchání svým dětem. V průběhu každého dne je více možností, kdy si mohou rodiče udělat chvíli času na dítě a naslouchat jeho potřebám, zážitkům a jeho světu. Většinou je to především otázka zvyku, jak jsou otcové zvyklí s dětmi trávit čas. Pokud dítěti otec každý den odmítá věnovat chvíli času a raději se zaobírá vlastními činnostmi, například dívání se na televizi, čtení apod., tak nepřímým svému dítěti dává najevo, že pro něj není tolik důležitý jako jeho zábavní činnost.⁸⁷

Obávám se, že nedostatek času na dítě neznamena pouze přepracovanost. Velkou roli v tom také hraje rozdělení a prioritizace činností, které se otec rozhodne ve svém času dělat.

Vztah otce a dítěte je velmi komplexní a komplikovanou záležitostí. Ovlivňuje ho velké množství faktorů. Jedním z nich může být samotná připravenost otce na novou roli, a to se odráží především v tom, jestli si stávající otec sám přál stát otcem, či nikoli. Dále také na vztah otce s dítětem může mít vliv i angažovanost muže v těhotenství, případně jeho průběh a přípravu. Otec se většinou potřebuje mnohým věcem naučit, a tak ve chvíli, kdy se dítě narodí, tak je nesmírně důležité, aby otec cítil určitou sounáležitost v životě dítěte, a aby měl možnost se identifikovat a učit se komunikovat s dítětem. V neposlední řadě hrají, v přijímání otcovské role, významnou úlohu také společenské postoje k otcovství a mužství jako takovému. Tím je chápáno, jak k otcovství přistupují představitelé státu, vzdělanci, vědci, lékaři zaměstnavatele, pak také možná i samotná představa toho, co je a není moderní a podobně.⁸⁸

Je pozoruhodné, že do tradičního chápání otcovství se započítává i nepřímý vliv na rodinu, to znamená čas, který otec tráví v práci, aby zabezpečil rodinu. Moderní pojetí však tento model

⁸⁶ MACDONALD, Gordon. *Být dobrým tátou-: to nejmenší, co můžete udělat pro své milované děti*. 1. Praha: Návrat domů, 2002. Str. 45

⁸⁷ MACDONALD, Gordon. *Být dobrým tátou-: to nejmenší, co můžete udělat pro své milované děti*. 1. Praha: Návrat domů, 2002.

⁸⁸ BURGESS, Adrienne. *Návrat otcovství: jak se stát moderním otcem*. 1. Brno: Jota, 2004.

proměňuje a chování otce přibližuje k mateřství, které bude obsahovat péči o dítě a vytvářet individualizovaný a přímý vztah s dítětem.⁸⁹

Někteří otcové zahrnují jako velmi důležitý aspekt otcovství samotné vydělávání peněz, a potažmo zabezpečování rodiny. Ve vydělávání peněz otcové vidí nejčastěji prostor pro naplnění své maskulinity, což vytváří dojem úspěšnosti.⁹⁰

⁸⁹ Maříková, H. (2009). Pečující otcové: Příběhy plné odlišností. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 45(1), 89–113. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-65652>

⁹⁰ DERMOTT, Esther. *Intimate fatherhood: a sociological analysis*. 1. New York: Routledge, 2008.

5.2. Typologie otců

V podle mého názoru docela neobvyklé knížce O otcovské roli jsem objevila zajímavou typologii otců, se kterou bych se ve své práci ráda podělila. Ve druhé kapitole pod názvem *Váš táta je...* je rozepsáno rozdělení tří druhů otců.⁹¹

1. Manažerský otec

Tento druh otce představuje otce, který je zaměřený především na svou profesi. V rámci rodiny zaujímá vůdčí postavení, a přímo ji neovlivňuje jinak než finančně.

2. Podporující a pomáhající otec

Do určité míry podporující otec upřednostňuje práci před rodinou, ale když se objeví okolnosti, kdy by se měl otec zapojit do aktivního fungování, tak se tomu nebrání. Koriguje a reaguje na aktuální potřeby rodiny.

3. Nový otec

Otec v novém pojetí je chápán jako aktivně zaangażovaný partner matky. Zapojuje se bez problému do péče o dítě a pomáhá v domácnosti. Dokonce zajišťuje podmínky pro odpočinek matky. Co však v této představě dokonalého otce trochu drhne? Pravděpodobně je to skutečnost, že v případě, že se otec musí postarat finančně o celou rodinu, tak mu těžko bude zbývat čas na kvalitní fyzickou a emocionální podporu matky a pomoc s dítětem.

Myslím si, že je důležité si uvědomit, že ne každý muž, který je schopen péče o dítě, je v této roli plně uspokojen. V rámci projektu „Podpora využívání rodičovské dovolené muži“, který byl financovaný z prostředků MPSV ČR v roce 2003 zjistil, že samotná skutečnost, že se otec rozhodne pečovat o malé dítě, se nemusí nutně spojovat s tím, že se přímo identifikuje s rolí primárního pečovatele.

Někteří muži se mohou opravdu stát plně zaangażovanými otci, kteří se budou cítit dostatečně spokojeni a naplněni ve své roli, která bude zaštitěna moderním pojetím Nových otců. Na druhou stranu však existují i otcové, kteří sice o dítě pečují, ale v podstatě vykonávají jen to nejnnutnější a nijak zvlášť se nezaobírají dětským prožíváním, a jejich komunikace s dětmi nebývá příliš vřelá a intenzivní. Zaměřují se většinou především na technické zvládnutí všech potřebných úkonů, ale nezaměřují se tolik na citové potřeby dítěte. Je patrné, že situace, když muž zůstává s dítětem doma,

⁹¹ NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013. Psychologie pro každého.

nemusí být všemi muži chápána jako vnitřně naplňující a uspokojující, a ani dokonce někdy žádoucí.⁹²

Pro to, aby se z otcovství stalo efektivní otcovství, je nejspíše potřeba obětovat vlastní svobodu. Muž v roli otce si sám vybírá, jak využít svůj volný čas. Sám rozhoduje o tom, jak ho naplnit a jakým způsobem působit na dítě, to znamená způsob komunikace, výběr aktivit naladění - to všechno může mít vliv na děti.⁹³

5.3. Dítě potřebuje otce

V posledních letech se stále častěji můžeme setkat s myšlenkami, že otcové potřebují více uznání ve funkci vychovatele a pečovatele o potomky. Přestává se tolik odkazovat na matku, potažmo na mateřství jako na jedinou a hlavní osobu, která je schopna péče o dítě.

Dítě potřebuje otce z mnoha důvodů. V této souvislosti mluvíme o psychologických, sociologických, ekonomických potřebách dítěte. Líbila se mi myšlenka Zdeňka Matějčka, že lidský svět je dvojitý, ženský a mužský. A vlastně skutečnost, že se dítě rodí do tohoto světa, také potvrzuje, že potřebuje otce, aby bylo schopno co nejlépe porozumět modelu jedné poloviny lidstva. Rozdíly mezi mužem a ženou jsou velmi hluboce zakořeněné, nejsou dány pouze vnější schránkou, ale také se dotýkají oblastí emocí, kognitivní procesů a dalších duševních funkcí.⁹⁴

Otcovství stálo v podstatě do sedmdesátých let minulého století ve stínu mateřství. Dokonce i vědci se domnívali, že otcové nemají na děti příliš velký vliv. Jiný pohled na otcovství přinesla až devadesátá léta, kdy výrazně vzrostl zájem o objasnění významu otce pro blahodárný vývoj dítěte. Do té doby se na otce pohlíželo spíše jako na otce živitele, který na výchovu nemá zas tak velký vliv. Výraznou roli ve změně pohledu na otcovství hrálo feministické hnutí, které vyzývalo po revizi ženské identity, což vyvolalo zájem o postavení muže v rodině. Postupně se zjistilo, že otec

⁹² Maříková, H. (2009). Pečující otcové: Příběhy plné odlišností. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 45(1), 89–113. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssolar-65652>

⁹³ MACDONALD, Gordon. *Být dobrým tátou-: to nejmenší, co můžete udělat pro své milované děti*. 1. Praha: Návrat domů, 2002.

⁹⁴ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. Praha: Portál, 1994. Str. 50

hraje podobně důležitou roli v životě dítěte jako matka. Zvláštní význam má otec na sociálně maladaptivní rozvoj dítěte.⁹⁵

Někdy se můžeme setkat s názory, že se vytrácí tradiční představa mužství. Pro to, aby se chlapec vyvinul v muže, potřebuje poměrně velkou pomoc ostatních mužů, ke kterým může vzhlízet, a ve kterých může vidět vzory a inspiraci. Tyto vzory by měly být vázané především k nejbližším rodinným příslušníkům, to znamená nejlépe k otci.⁹⁶ Velmi těžko bude naplňovat tyto role škola nebo nějaká media. Společnost většinou funguje tak, že chlapci potřebují kontakt s kvalitními muži, kterými se můžou inspirovat. Mladí muži zase vyhledávají zkušenost starších a moudřejších mužů a otců. Ve chvíli, kdy se tato potřeba kontaktu naplní, tak se život může stát jistějším, zajímavějším a srozumitelnějším. S pomocí naplnění potřeby identifikace s mužským vzorem se zmenšuje pocit osamělosti a strachu ze selhání, a spíše se muž přibližuje k zážitku, že život je jakousi cestou k zdokonalování, k mistrovství, na které se dostává podpory a pochopení. Mnoho věcí v našich životech pochází z dětství, a čím více věcí bude mít člověk zabezpečené v dětství a mládí, tím lépe se v dospělosti dokáže vypořádat s životními výzvami. Ve chvíli, kdy se otec z nejrůznějšího důvodu vytrácí, tak dítě ztrácí přirozenou možnost kultivovat a rozvíjet potenciál, který je skryt v mužském pohlaví. Potřeba otce se netýká pouze chlapců. Mužský vzor v dívčím světě má bezpochyby také své významné místo. Dívky si pomocí příkladů ze svého blízkého prostředí učí vychovávat vlastní ženství.⁹⁷

Úloha otce je důležitá. Její význam nespočívá pouze v zastoupení mužské role v rodině. Přítomnost otce je důležitá i pro matku, kterou by měl podporovat a snažit se společně vytvářet harmonický vztah k dětem.⁹⁸

⁹⁵ PAVLÁT, Ph.D, PhDr. Josef. Otcovství, děti a rodina. *Čes. a slov. Psychiat.* [online]. 2008, **2008**, 189–195. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: http://www.cspsihiatr.eu/dwnld/CSP_2008_4_189_195.pdf str. 189

⁹⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1995. Rádcí pro rodiče a vychovatele.

⁹⁷ BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. 1. Praha: Vyšehrad, 2002.

⁹⁸ KUNHARTOVÁ, Monika, Miloň POTMĚŠIL a Petra POTMĚŠILOVÁ. *Náročné otcovství: být otcem dítěte s postižením*. 1. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017

5.4. Vztah otce a dítěte

V závislosti na čase se také proměňují potřeby a pohledy dětí na otce, a obráceně. V průběhu dětství dítě od otce potřebuje něco jiného než v období dospívání a zase něco trochu jiného, když se z dítěte stává dospělý člověk.

V období od narození do přibližně dvanácti let by se měl otec snažit o co nejbližší citový vztah s dítětem. Dokonce i v období kojeneckého věku děti na otce reagují a pozorují je, a tak je role otce i tomto období nenahraditelná. Otcové, kteří se snaží pravidelně a reagovat jak na fyzické, tak psychické potřeby dítěte, tak se dokáží lépe postupně ztotožnit se svými dětmi, a společné fungování začne být přirozené a příjemné. Otec citlivý a blízký učí dítě důležitým vlastnostem, jako je soucit, důvěra, láska a také navazování vzájemných kladných vztahu, což může mít velmi pozitivní vliv na následný život dítěte. Na příkladech otce se děti dokáží velmi dobře naučit rozumět jiným lidem a mít je rádo. Dítě v dětství otce pozoruje a sleduje jeho reakce, které se často projevují souhlasem nebo nesouhlasem na jeho chování. Dítě od otce potřebuje zpětnou vazbu, pomocí níž si vytváří postupně vlastní identitu.⁹⁹

Otázka identity je typická pro období dospívání, kdy dítě zesiluje a přirozeně se osamostatňuje. Pro rodiče to může být složité období. Přesto však by si rodiče z postavení dospělého měli umět udělat náhled nad situacemi, co se to vlastně s jejich dítětem děje. Nejlepším způsobem, jak zvládnout bouřlivé období plné vzdoru a hádek mezi dospívajícím a rodičem, je zvědomení celé skutečnosti a její zpracování. Není vhodné, aby otec z postavení silnějšího přísně rozdrtil dospívajícího vzpurné projevy, protože by mohl ovlivnit přirozenou cestu mladého člověka ke spontánnímu, plnohodnotnému a tvůrčímu dospělému jedinci. Pro otce to může být velmi složité období, protože se může potýkat na jedné straně s bojem o postavení v rodině a na druhé straně by měl stále zůstat blízkým člověkem, který předává moudré rady a učí laskavému přístupu ke světu.¹⁰⁰

Nejlepším vyvrcholení otcovské péče je, když po období splývání obou identit (jakožto i hádek v období dospívání) se otec s dítětem začnou vzájemně respektovat, a následně se stanou dobrými přáteli. Toto přátelství může být velmi silné a blízké pouto, které je velmi adekvátní pro dospělé

⁹⁹ YABLONSKY, Lewis. *Otcové&synové: [o nejnáročnějším rodinném vztahu]*. Praha: Portál, 1995. Čtení o výchově. Str. 95

¹⁰⁰ YABLONSKY, Lewis. *Otcové&synové: [o nejnáročnějším rodinném vztahu]*. Praha: Portál, 1995. Čtení o výchově. Str. 102

jedince. Aby se takový stav naplnil, tak ho nesmí předcházet příliš mnoho negativních až nenávistných pocitů. V období dospělosti by měl otec své dospělé dítě uznávat a respektovat. Měl by ho podpořit v osamotňování se a vytváření vlastní rodiny.¹⁰¹

5.5. Krize otcovství

Velmi těžko se v daném tématu zobecňuje, protože je to velmi citlivé, a v mnohých rodinách bohužel také bolestivé téma. Přesto se vždy můžeme opřít o objektivní čísla, ze kterých vytváříme statistiky na nejrůznější témata. Téma rodiny není výjimkou a ve chvíli, kdy se setkáme se statistickými údaji ohledně přítomnosti otce v rodinách, tak nás může z čísel mrazit.

Otcové v současné době z rodin mizí. Jedním důvodem je absence otce v rodině už při narození dítěte: statistika ČSÚ ukazuje, že zhruba každé páté dítě přichází do rodiny bez otce. Druhým důvodem je mizení otce z rodiny v důsledku rozvodu – nadále platí, že děti po rozvodu zůstávají převážně s matkou.¹⁰²

Při diskuzi o otcovství bychom si měli uvědomit, že otcovství neznamená pouze zplození dítěte. Tak jako se adoptivní dítě dříve nebo později vydá hledat svou biologickou matku, musí i vlastní a právoplatný syn jednoho dne začít svého otce hledat, i když žije vedle něj. Když to neučiní, obrátí se k iniciačním otcovské postavě, k mentorovi. Z hlediska symbolů jde však o tutéž potřebu.¹⁰³

Otcové chyběli vždycky, v tomto smyslu není současnost výjimkou. Nové a snad daleko horší by bylo, kdybychom je hledat přestali.¹⁰⁴

Osobně sympatizuji s myšlenkou otcovství jako společenským jevem, protože ať už chceme nebo ne, tak lidé žijí ve společnosti, která přirozeně tvoří určité hranice, tradice a zvyklosti, kterým se více či méně podřizujeme.

¹⁰¹ NOVÁK, Tomáš. *Vztah otce a syna*. 1. Praha: Grada, 2008. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2079-1. Str. 29

¹⁰² TĚMĚŘ V PĚTINĚ RODINNÝCH DOMÁCNOSTÍ ŽIJÍ ZÁVISLÉ DĚTI JEN S JEDNÍM RODIČEM. *Český statistický úřad* [online]. 1. 2. 2013, , 5 [cit. 2020-02-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20568791/czam020113analyza.pdf/b8a85309-30f2-4bb0-8c82-b8ccbcdd548?version=1.0>

¹⁰³ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. Praha: Portál, 1994.

¹⁰⁴ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 249

5.4.1 Nepřítomný otec

V současné době se může zdát, že prožíváme krizi otcovství, která nespočívá pouze v rovině materiální, kdy otec v rodině chybí, ale také o určité symbolické rovině, která je spojena s určitou rituální rolí, kterými jsou přijetí a požehnání. Ženy docela úspěšně dokáží vyplnit materiální prázdnotu po otci, ale velmi těžce se vyplňuje právě rovina symbolická. Obecně v naší kultuře a době se stále více rozpadají zvyklosti a rituály, což k ujasňování potřeby otce v rodinách rozhodně nepomáhá.¹⁰⁵

Nestabilní přítomnost otce ve výchově má dopad na celkový vývoj dítěte. Platí to i pro vývoj psychologického pohlaví dítěte. Rodič vystupuje pro dítě jako model pro vytváření představy o opačném pohlaví. Pro chlapce je v počátcích přirozeným obrazem ženy matka, a obráceně pro dívky je otec vzorem pro mužské pohlaví. V případě, když dítě nemá kontakt s osobou opačného pohlaví, tak jeho vývoj může být ochuzen.¹⁰⁶

6. Výzkumy v oblasti otcovství

Rozhodla jsem se do své práce zapojit dva výzkumy z českého prostředí. Velmi mě zaujaly poměrně odlišně koncipované výzkumy zabývající se tematikou aktivních otců.

V prvním případě se jedná o výzkum s názvem „Pečující otcové: Příběhy plné odlišností“. Tento výzkum byl prováděn formou kvalitativního výzkumného designu. Bylo osloveno přes dvacet rodin, ve kterých se otcové aktivně podíleli na výchově dětí a na jejich péči. V tomto výzkumu bylo zajímavé pozorovat různorodost pohledů na péči o děti. Různí otcové mají za sebou vlastní zkušenost v dětství a dospívání, které nepochybně ovlivňuje i jejich přístup k dané tematice. Kromě minulosti samotných otců hraje také velkou roli prostředí a společnost, která na otce působí. Různá společenská přesvědčení a tradiční pojetí mohou ovlivňovat přístup k dětem i ke vztahu k péči o dítě.

Další výzkum pocházející z českého prostředí byl uskutečněn kvantitativním způsobem, takže jsem měla možnost si prohlédnout velké množství grafů a tabulek, ve kterých byla všechna data dobře

¹⁰⁵ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). Str. 256

¹⁰⁶ Napora, E. Osamělé rodičovství a jeho vliv na pohlavní identifikaci dítěte jako výzva pro současnost. *Pedagogická orientace* 2005, č. 3, str. 64

popsána. Do výzkumu pod názvem „Táta na plný úvazek“ bylo zapojeno přes tisíc otců, kteří odpovídali na otázky týkající se aktivního otcovství. Zkoumání bylo vsazeno do Olomouckého a Zlínského kraje. Výsledky výzkumů z obou krajů byly velice podobné. Ve výzkumu se dokonce na nějaké téma odkazuje, že to pravděpodobně může platit pro celou ČR. Významným zjištěním daného výzkumu byl poznatek, že matky dítěte nemají tendenci podporovat otcovskou péči.

Pro srovnání a lepší představu bych ráda uvedla i zahraniční výzkumy na téma otcovství. Ve výzkumech se můžeme poměrně často setkat s názornými důkazy toho, že je otec schopen velmi pozitivně ovlivňovat dětský vývoj. Jedním z nich je národní projekt Early Head Start Research and Assessment (EHSREP) Fathering Substudy, ve kterém se výzkumníci snažili zkoumat vztahy mezi aktivní hrou otců s dětmi a vývojovými výstupy dětí. Výzkum trval 36 měsíců a týkal se dětí předškolního věku.

Zaujal mě také výzkum Virtuoso Ideal Daddy: Finnish Children's Perceptions of Good, který byl zasazen do prostředí Finska. Bohužel jsem se však nedostala k celému popisu výzkumu, protože jeho obsah byl placený nebo omezený pro vědecké pracovníky. Přesto se mi velmi zamlouvala samotná myšlenka výzkumu. Ten se zaměřoval na dětské pojetí ideálního otce. Ve výzkumu by měly být také diskutovány důležité rysy takzvané „dobrého otce“.

Do své práce jsem se také rozhodla zařadit článek, který je zasazen do Švédska. Věnuje se velmi aktuálnímu tématu „nových otců“. Důležitým bodem daného článku je výzkum, který analyzuje, jak se otcové z různých čtyř skupin staví k otázkám otcovství a péče o děti.

6.1. Pečující otcové: Příběhy plné odlišností.

(Maříková, H. 2009)

Jeden ze zajímavých výzkumů realizovaný Hanou Maříkovou v rámci zpracované práce na téma Pečující otcové: Příběhy plné odlišností.

Společnost v současné době čelí určité transformaci sociální instituci rodiny, a do popředí se poslední desetiletí dostává individualismus. Měnicí se pohled na fungování nezákladnějších prvků života má neodmyslitelný vliv i na rodičovství a potažmo otcovství. Tento výzkum se zaměřoval především na otce, kteří přijali moderní pohled na otcovství, a tudíž zaujímali aktivní roli v péči o dítě. Naše kultura v tradičním pojetí definovala péči o děti jako jasně ženskou záležitost, a tudíž ve

výzkumu vyvstala otázka: Jakou vlastně zkušenost v péči o dítě mají otcové a jak rozumějí otcovství? V neposlední řadě se výzkum zabýval také genderovou otázkou identity, a jaký vliv to mělo na jejich chápání maskulinity. Výzkumný vzorek se v tomto případě skládal z dvaceti rodin, ve kterých měl každý otec zkušenost s rodičovskou dovolenou, ve které se angažoval. Metoda sběru byly rozhovory, ve kterých se výzkumnice snažila zjistit odpovědi na vytyčené otázky výzkumu.

Tento výzkum byl realizovaný v rámci programu SSOAR. Na základě zkoumání vyšlo najevo, že otcové vidí jako velmi významný bod v této problematice samotnou zkušenost s péčí o dítě. Pod pojmem péče v tomto případě rozumíme jak technické zaopatření pohody, tak i emoční stimulaci, která zpevňuje vzájemný vztah otce a dítěte. Otcové upozorňují na to, že v průběhu zkušenosti se proměňoval jejich pohled na péči o dítě, a také se vymezovali vůči generačním propastem. Měli tendenci vymezovat starou a novou generaci otců, a to podle toho, jak kdo o děti pečoval. Také upozorňovali na to, že se velmi mění přístup k péči o dítě, když se o ně starali celý den ve srovnání s tím, když nebyli na rodičovské dovolené. Když otcové neměli na starost plnou péči, ale pracovali a večer přicházeli domů, tak se angažovali v aktivitě s dítětem pouze jako jakýsi asistenti nebo pomocníci. Nevnímali v podstatě jako svou zodpovědnost se o dítě starat, protože to nebyla jejich hlavní činnost. Dalším zásadním momentem spojeným se zkušeností byl, že otcové, kteří měli mladší sourozence, byli jistější a klidnější v péči o dítě než ti, který zažívali první zkušenost. Otcové také upozorňovali na to, že v průběhu času stráveným s dítětem na rodičovské dovolené jejich přístup k dětem „zesenzitivěl“. Cítili, že začali být vnímavější k dětským potřebám a lépe se naučili s dětmi být, nejen je mít. Co se týká genderového pojetí, tak se ve výzkumu zjistilo, že i v případě, když se manželé cítili ve své roli spokojeně, ať už pečujícího otce a pracující matky nebo obráceně, tak muži vždy měli tendenci se vymezovat vůči ženskosti. Obecně můžeme říci, že diferencováním femininní složky od maskulinity se snažili udržet vlastní identitu muže. Z těchto zjištění vyvstalo, že pečující otcové se aktivně vymezují od ženské role, a tak můžeme přepokládat, že se stále udržuje tradiční pojetí genderového pojetí.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Maříková, H. (2009). Pečující otcové: Příběhy plné odlišností. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 45(1), 89–113. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-65652>

6.2. Táta na plný úvazek

(*Operační program lidské zdroje a zaměstnanost*, ESF ČR, 2013)

Dalším zajímavým výzkumem bylo šetření, které bylo uskutečněno v rámci projektu ESF ČR „Táta na plný úvazek“ CZ.1.04/3.4.04/88.00410 podpořeného z OPLZZ ESF ČR. Tento projekt se odehrával v únoru 2013 a zaměřoval se na zvýšení povědomí o aktivním otcovství, které se týkalo dvou českých regionů – Zlínského a Olomouckého kraje. Samotným cílem projektu Táta na plný úvazek bylo zjištění povědomí o aktivním otcovství ve zmíněných regionech. Pak se také zaměřoval na ochotu otců zůstat na rodičovské dovolené s dítětem, a jaké se v dané oblasti objevovaly bariéry a motivátory. Neopomněl ani postavení žen k otázce rodičovské dovolené otců. Cílová skupina respondentů byla vybrána pomocí dotazníku na internetu. Zúčastnilo se ho přes 1000 lidí ve věku 20 až 54 let.

Výsledky poukazují na to, že pětina respondentů z obou krajů má nějaké povědomí o aktivním otcovství. Nejčastěji byly zaznamenány aktivity na dané téma v médiích a diskuzích na sociálních sítích, nebo případně v časopisových článcích. Co se týká rodičovské dovolené, tak více než devadesát procent mužů uvažovalo o tom, že by na nějakou dobu mohli zůstat na rodičovské dovolené s dítětem. Přesto se však více než polovina respondentů rozhodla, že by na rodičovské dovolené spíše nezůstali. Zajímavé bylo zjištění, že muži s vysokoškolským vzděláním se méně ochotně přikláněli k tomu, aby zůstávali s dětmi doma. Vysvětluje se to tím, že jsou pravděpodobně významnými živiteli rodiny s dobrými platy, a tudíž by si rodina nepolepšila, pokud by otec zůstal doma. Z výsledků je také patrné, že muži deklarují mnohem větší ochotu zůstat na rodičovské dovolené, než to předpokládají jejich partnerky.

Ze zjištění se můžeme nepřímou domnívat, že muži dnes již nevnímají rodičovskou dovolenou jako ponižující akt, ale naopak jako možnost si vytvořit s dítětem bližší vztah. Na druhou stranu je však patrné, že ve chvíli, kdy by se měli určitým způsobem rozhodnout, tak nakonec převáží tradiční pohled a bariéry, a pro tento krok se nakonec vůbec nerozhodnou. Určitou roli v tom pravděpodobně hraje i přístup partnerek, které v tomto směru své muži spíše nepodporují.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Táta na plný úvazek výzkum: Zlínský a Olomoucký kraj. In: MEDIARESEARCH, a.s. *Operační program lidské zdroje a zaměstnanost* [online]. ESF ČR, 2013, s. 103 [cit. 2020-02-27].

6.3. Routine Active Playtime With Fathers Is Associated With Self-Regulation in Early Childhood

(Bocknek, Erika L.; Dayton, Carolyn; Raveau, Hasti A.; Richardson, Patricia; Brophy-Herb, Holly E.; and Fitzgerald, Hiram E. 2017)

Tento výzkum ukázal, že opravdu existuje pozitivní korelace mezi aktivní fyzickou hrou mezi otci s malými dětmi a lepšími vývojovými výsledky dětí. Dále se však také prokázalo, že aktivní hra s dětmi měla pozitivní vliv na vývoj dětí jen v případě, kdy doba trvání hry byla přiměřená. Projevilo se, že tato zjištění se pojí pouze na aktivní fyzickou hru, ale netýkají se dalších rodičovských činností, do kterých se otec zapojuje, jako je například čtení, krmení apod. Tato skutečnost poukazuje na to, že opravdu existuje výrazný vztah právě k této aktivní fyzické hře. Výsledky zkoumání ukazují, že děti s vysokou emoční reaktivitou mohou těžit z aktivního hraní s jejich otci nejvíce.¹⁰⁹

6.4. Virtuoso Ideal Daddy": Finnish Children's Perceptions of Good Fatherhood (HIETANEN, RIIKA; MÄÄTTÄ, KAARINA; UUSIAUTTI, SATU, 2013)

Výzkum byl zasazen do finského prostředí a zabýval se tím, jak finské děti vnímají dobré otcovství, a jaká mají očekávání od otce ve výchově. Studie se zabývala především dvěma výzkumnými otázkami. Jedna z nich byla: Jak finské děti popisují dobrého otce? Druhá zjišťovala: Jak se liší vnímání dobrého otce z pohledu finských dívek a chlapců? Studie byla prováděna tak, že žáci vyprávěli, jak si představují dobrého otce. Na základě dětských příběhů byla také složena metanarativa dobrého otce. Závěrem jsou diskutovány dobré vlastnosti otce jako základ dobrého vztahu otec-dítě.¹¹⁰

6.5. Caring Fathers: The Ideology of Gender Equality and Masculine Positions (JOHANSSON, Thomas a Roger KLINTH. 2008)

Tato studie se věnuje švédským mužům a jejich postavení k otcovství. Zabývá se především čtyřmi skupinami mužů, do kterých zapadají křesťanští muži, psychologové, mužská síť a muži z řad přistěhovalců. Cílem této studie bylo analyzovat, jak muže s odlišným sociálním a kulturním

¹⁰⁹ Bocknek, Erika L.; Dayton, Carolyn; Raveau, Hasti A.; Richardson, Patricia; Brophy-Herb, Holly E.; and Fitzgerald, Hiram E. (2017) "Routine Active Playtime With Fathers Is Associated With Self-Regulation in Early Childhood," *Merrill-Palmer Quarterly*: Vol. 63 : Iss. 1 , Article 8.

¹¹⁰ HIETANEN, RIIKA; MÄÄTTÄ, KAARINA; UUSIAUTTI, SATU. "Virtuoso Ideal Daddy": Finnish Children's Perceptions of Good Fatherhood. *Early Child Development and Care* [online]. 2013

pozadím ovlivňuje přítomnost mužů v domácnosti a v zapojení v péči o děti. V daném výzkumu bylo zjištěno, že i přes rozdílné zázemí a kulturní kontext respondentů měli otcové pozitivní přístup k péči o dítě. Vnímali to jako součást zralého života, která se prokazuje schopností pečovat o děti. Poměrně zajímavé bylo zjištění, že pro muže z křesťanské skupiny bylo otcovství neodmyslitelně spojeno s hodnotami a rodinou. Naopak zase skupina z řad přistěhovalců se často vracela k překážkám materiálního nebo sociálního charakteru.¹¹¹

7. Kritické zhodnocení dosavadního výzkumu a důsledky pro vlastní výzkum

Považuji za podstatné ve své práci navazovat na výzkumy, které již byly uskutečněny, jak již z důvodu zkvalitnění vlastní práce, tak i samotné inspirace v rámci výzkumných témat a jejich problému či nedostatků. Přes svůj původní předpoklad, že většina výzkumů se bude zaměřovat na problematiku mateřství, jsem byla pozitivně překvapena zjištěním, že i v českém kontextu již existují výzkumy zabývající se otci a jejich vlivem na výchovu dětí. Přála jsem se dozvědět více o pohledu otcovství jak na dítě, tak na partnerský život. Většina prací z českého prostředí, které jsem našla, se více či méně věnovaly především otcům na mateřské dovolené nebo také tomu, jak otcové přistupují k dětem. Pro mě byl zajímavý komplexní pohled na celé otcovství, který by zahrnoval mimo jiné i změnu samotného muže jako takového, nebo změnu v partnerském soužití po narození dítěte.

7.1. Hlavní zjištění a limity dosavadního výzkumu

Výzkumy, se kterými jsem se v průběhu zpracování diplomové práce seznámila, se typicky věnují postavení a významu otce v rodině. Každý z výzkumů na dané téma pohlíží trochu jiným způsobem. Ve všech výzkumech byla společná myšlenka, že otec je pro vývoj dítěte a jeho výchovu nenahraditelnou osobou. Také se ve výzkumech prolínala genderová tematika, která podle mého názoru poukazuje na vzájemnou odlišnost a potřebu vymezení mužského a ženského postavení v rodině. Neshledala jsem žádné výrazné limity výše představených výzkumů. Pouze snad lze

¹¹¹ JOHANSSON, Thomas a Roger KLINTH. Caring Fathers: The Ideology of Gender Equality and Masculine Positions. *Men and Masculinities* [online]. 2008, 2007.

uvést, že některé výzkumy byly uskutečněny například pouze v určitých zemích, tudíž výsledky nemusí být zobecnitelné na jiné kulturní kontexty.

7.2. Přínos vlastního výzkumu

Ve svém výzkumu se pokusím zaměřit na to, jakým způsobem otcové přistupují ke své nové životní roli. Zaměřím se na subjektivní pohled samotných mladých otců, na změny v jejich životě a společenské postavení. Budu se zabývat mladými otci ve věkovém rozmezí od 25 do 35 let. Přínos vlastního výzkumu vidím ve zmapování toho, jak čeští mladí otcové vnímají roli otce. Ve své práci se věnuji především mladým otcům, kteří aktuálně mají malé děti, a tak se lze domnívat, že jejich odpovědi nejsou výrazně zkresleny časovým odstupem od reálných zážitků.

Při svém studiu jsem narazila na výzkumy, které se týkaly rodin, ve kterých se vychovávalo dítě předškolního věku a dále, což samozřejmě nese řadu výhod, které se váží na získanou zkušenost. Ve svém výzkumu jsem se však zaměřila především na pocity a vnímání samotných otců, a tak mě zajímaly čerstvě nabyté zkušenosti a dojmy z nové životní role. Nechtěla jsem, aby otcové hledali příliš daleko ve svých vzpomínkách, a tak větší část mých respondentů měla děti batolecího věku. Všichni respondenti byli ve věku do 35 let.

7.3. Limit vlastního výzkumu

Limit pro svůj výzkum vidím v subjektivním zkreslení názorů a popisů zkušeností, která mi budou předávána ze stran otců. Téma výchovy je poměrně osobní a otcové se nemusí cítit příliš příjemně při dotazování na takto osobní téma. Dalším problémovým bodem může být příliš široké téma, které jsem si pro svůj výzkum vybrala. Nemám bohužel možnost udělat významný a počtem rozsáhlý výzkum, který by zahrnoval stovky respondentů. Budu se snažit nastínit problematiku výchovného působení otců na děti především batolecího věku. Zaměřím se na způsob trávení volného času s dítětem a postavení otců jak v rodině, tak i ve společnosti.

Empirická část

8. Pilotní studie

Než jsem se začala pracovat na svém výzkumu, měla jsem možnost uskutečnit pilotní studii, která měla stejný cíl jako moje diplomová práce. Zaměřovala se na to, jak otcové vnímají a prožívají své otcovství, zda a jak vnímají společenské proměny otcovské role, a jak se k těmto proměnám vztahují.

V rámci své pilotní studie jsem oslovila tři otce, kteří mi zodpovídali na otázky týkající se otcovství a jejich vnímání a prožívání. Tato pilotní studie mě inspirovala k tomu, abych zpřesnila a upravila své výzkumné otázky. A také mě navedla k tomu, že se mi zdál poměrně zajímavý společenský kontext, o kterém se respondenti zmiňovali, a tak jsem do své diplomové práce zařadila i historické souvislosti otcovství.

Výzkum z pilotní studie ukázal, že respondenti vnímají velký problém v postoji společnosti a systému, který dle jejich názoru hodnotově upadá, a proto staví rodinu v jejím tradičním pojetí na vedlejší kolej. Dále také dotazovaní mluvili o negativních pocitech strachu a napětí ve spojení se zodpovědností vůči narozenému dítěti. Zodpovědnost hrála důležitou roli v pojetí nově nabyté otcovské role. Mluvili o zodpovědnosti ve smyslu finančního zabezpečení své partnerky a potomka, ale i o zodpovědnosti k výchově a vedení dítěte. Poměrně zajímavé bylo, že u všech z dotazovaných mužů se objevil pozitivnější přístup k jejich partnerce poté, co přišel potomek na svět. Svou partnerku dotazovaní viděli nejen jako atraktivnější, ale pociťovali k ní dle svých slov i větší respekt. Také cítili větší závazek k jejich partnerskému vztahu, kdy dříve pro ně byla daná žena přítelkyní, a po porodu pozitivní vztah k ní zesílil. Z ženy, se kterou pouze žili, se stala opora a partnerka pro život. Všichni tři otcové si přáli dítě a velmi láskyplně reagovali na jeho narození. Také z mého pilotního výzkumu vzešla společná myšlenka toho, že se všichni muži domnívali, že jsou přímo či nepřímo ve své otcovské roli ovlivněni tím, jak byli sami vychovávaní svými rodiči. Zamýšleli se nad výchovou svých rodičů, a i když si jich vážili, vůči určitým krokům svých rodičů se vymezovali, a nechtěli je ve výchově svých dětí následovat.

V průběhu výzkumu se neobjevily výraznější překážky a problémy. S pomocí pilotní studie jsem objevila další respondenty, kteří byli ochotni absolvovat interview do mé diplomové práce.

V nasměrování mé diplomové mi výrazně pomohla práce Rodina, výchova a rodičovství z perspektivy otců.

9. Stanovení výzkumné otázky

Jsem si vědoma toho, že je nesmírně důležité se držet hlavních cílů v rámci výzkumného procesu. V mé práci se budu věnovat především otázce otcovství a jeho vlivu na samotné muže a jejich děti. Cílem mého kvalitativního výzkumu je pomocí hloubkových interview mladými otci porozumět tomu, jak otcové vnímají a prožívají své otcovství, zda a jak vnímají společenské proměny otcovské role, a jak se k těmto proměnám vztahují. Ve výzkumu si kladu za cíl odpovědět na následující otázky: cíl klade tyto výzkumné otázky:

VO1: Jakým způsobem mladí otcové prožívají svojí novou životní roli otce?

VO2: Jak mladí otcové vnímají společenské změny v oblasti rodičovství?

10. Metodologie

V metodologické části práce se zabývám především způsobem sběru dat a popisem výzkumného souboru. Dále se také věnuji metodě, kterou jsem využívala při analýze dat, a také etice daného výzkumu.

10.1. Sběr dat

Data jsem měla možnost sbírat pomocí metody rozhovoru. Rozhovory se zaměřovaly především na to, jaké změny mladí otcové zaznamenali ve svých životech po narození potomka. (Seznam otázek viz Příloha č. 2.) Vytýčila jsem si 15 základních otázek, které se týkaly především toho, jak mladí otcové prožívají své rodičovství. Čtyři respondenty jsem znala osobně a k dalším šesti jsem se dostala pomocí metody snowball (sněhové koule).¹¹² V mém okolí se bohužel nevyskytoval dostatek mužů, kteří by odpovídali stanoveným kritériím, a tak jsem využila zmíněné metody, abych mohla získat nové kontakty pro rozhovor. Z praktických důvodů byly lokality konání rozhovorů značně různorodé. Dva rozhovory proběhly v domácím prostředí přímo v mém bytě. Další dva rozhovory jsem realizovala v kavárnách v Praze, kde jsme si s dotyčným posadili do tišší části a já tak mohla rozhovor nahrávat na mobilní telefon. Jeden rozhovor proběhl v rámci návštěvy, kdy jsme s rodinou dorazili k přátelům, kde otec odpovídal mým stanoveným kritériím.

¹¹² ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, c2014.

S dalším respondentem jsme se domluvili na společné procházce s našimi dětmi a ve chvíli, kdy obě děti usnuly, jsem na lavičce v parku nahrála rozhovor. Bohužel se v průběhu mého výzkumu po České republice rozšířila koronavirová epidemie, a tak jsem musela přesunout zbytek svých respondentů do virtuálního prostředí. Zbylé čtyři respondenty jsem vždy předem oslovila buď e-mailem nebo přes sociální síť, kde souhlasili s účastí ve výzkumu. Následně jsem respondentům odeslala soubor s informovaným souhlasem, který mi následně odeslali se svým podpisem zpět. (Informovaný souhlas viz Příloha č. 1.) Před samotným interview jsem respondenta seznámila s tématem své diplomové práce.

Rozhovory trvaly vždy nejméně 45 minut a při jejich realizaci se nevyskytl žádný větší problém. Dotazovaní odpovídali dobrovolně a dle mého názoru i se značným zájmem o dané téma. Data jsem sbírala do svého mobilního telefonu pomocí záznamníku zvuku. V případě virtuálního sběru dat jsem použila komunikační nástroj Skype a WhatsApp, přičemž jsem si v průběhu rozhovoru dělala poznámky a celý rozhovor nahrávala na záznamník hlasu na svém mobilním telefonu. Všem respondentům jsem také slíbila poslat výsledky svého šetření na jejich e-maily, pokud o to projevíli zájem.

10.2. Respondenti

Respondenty jsem získala přes osobní kontakty či s pomocí metody sněhové koule. V souladu s postupy kvalitativního výzkumu bylo mým cílem vytvořit v rámci možností co nejhomogennější skupinu mužů. Svůj vzorek respondentů jsem si zúžila, jak samotným věkem otců, tak i věkem jejich dětí. Respondenty jsem vybírala v rozmezí 25–35 let, přičemž druhým kritériem bylo, aby měli děti od narození do šesti let věku.

Tabulka č. 1.: Demografické charakteristiky respondentů

Respondenti / Pseudonym	Věk	Místo byd.	Vzdělání	Počet dětí	Věk dětí	Počet lidí v domácnosti
Tim	27	Město	VV	1	2 roky	3
Michal	33	Město	VV	2	8 měsíců, 6 let	4
David	28	Město	SŠ	1	6 let	5
Artuš	25	Město	SŠ	1	5 let	4
Jindra	25	Město	VV	1	6 měsíců	3
Tadeáš	30	Město	VV	2	2x 1,5 rok	4
Matěj	26	Město	VV	1	1,5 rok	3
Alex	29	Město	VV	1	2 roky	3
Oliver	30	Město	SŠ	1	5 let	3
Max	34	Město	VV	1	2,5 roku	3

10.3. Výzkumný soubor

Rozhovory jsem realizovala s deseti mladými muži. Všem otcům bylo méně než 35 let věku a měli děti ve věku do 3 let. Vzdělání otců bylo středoškolské a vysokoškolské. Všichni respondenti byli zaměstnaní nebo pracovali v rámci svého podnikání. V průběhu rozhovoru jsem zjistila, že jeden z respondentů měl v období těhotenství partnerky psychické problémy, což se domnívám, že může vést k určitému zkreslení vnímaného prožívání, protože na události odpovídal několik málo let zpětně. V současné době jsou všichni respondenti plně socializovaní a žijí se svými partnerkami. Výzkumný soubor jsem si specifikovala za účelem přesnějších a jednoznačnějších dat. Všichni z dotazovaných se narodili ve městě a v současné době dva z respondentů bydlí se svými rodinami ve vesnici poblíž města. Devět z deseti respondentů bydlí s rodinami samostatně, a pouze jeden z dotazovaných bydlí spolu s prarodiči svého dítěte. Všichni respondenti mají alespoň jedno vlastní dítě. Ve dvou případech mají respondenti ještě jedno nevlastní dítě. Všichni z dotazovaných pocházejí z úplných rodin, a žádný z mužů není rozvedený.

10.4. Metoda analýzy dat

Jednotlivé audio záznamy rozhovorů jsem přepsala do textové podoby. Následně jsem je opakovaně četla, abych se podrobně seznámila s daty, která jsem poté analyzovala pomocí kódování. Jednotlivé kódy jsou tvořeny slovy, částmi vět, ale i odstavci, které jsem rozřadila 4 do kategorií a 11 podkategorií. Tím jsem získala přehled o klíčových tématech rozhovorů. S těmito kategoriemi jsem dále pracovala při vyhodnocení výsledků. Kategorie jsem roztříďovala pomocí toho, jak jsem rozdělila otázky, a jakým způsobem respondenti odpovídali na dotazy.

10.5. Etika výzkumu

Podobně jako u jiných kvalitativních výzkumů je možným limitem mého výzkumu menší počet respondentů, což neumožňuje zobecnění výsledků. Dále si jsem vědoma toho, že se všechna zkoumaná témata vztahující se k otcovství se jsou kulturně specifická, jelikož všichni dotazovaní otcové jsou původem z České republiky. Do určité míry mohla vést ke zkreslení i skutečnost, že jsem tři z respondentů znala osobně, takže mi nějaké informace mohli případně zatajit nebo naopak

prezentovat jinak, než by to bylo mezi lidmi, kteří se neznají. Určité riziko mého výzkumu může rovněž spočívat v bagatelizaci názorů a přílišnému akcentu na genderové rozdíly.

Osobně musím poznamenat, že pro mě bylo někdy náročné vést rozhovor na téma otcovství, protože jsem se dotýkala opravdu intimních témat, která se vztahují k výchově, partnerskému soužití, nebo také sebepojetí mužů. Přestože jsem před rozhovorem vždy respondentu seznámila s tím, že nemusí odpovídat na otázky, pokud nechce, tak se domnívám, že jsem některé z otců mohla svými otázkami překvapit. U třech respondentů se mi stalo, že odmítli zodpovědět na nějaké otázky, a tak jsem to plně respektovala.

Ve své práci v žádném případě nehodnotím nebo jiným způsobem nekomentuji zjištěné informace. Jsem nesmírně vděčná všem respondentům za darovaný čas a energii.

11. Výsledky analýzy: témata definující zkušenost otcovství

Na základě tazatelských otázek a analýzy rozhovorů jsem výzkum rozdělila do tří hlavních kategorií a dalších jedenácti podkategorií, které jsem v rámci hloubkových rozhovorů identifikovala jako významné. Některé podkategorie se z části prolínají, protože některá témata se vztahují k více oblastem zároveň.

Kategorie č. 1: Otcovství a jeho pojetí

- a) Nové vnímání sebe sama jako otce.
- b) Výchova vzorem.
- c) Obavy z nové role otce.
- d) Změna otcovské role.

Kategorie č. 2: Rodina a její proměny

- e) Výchova v rodině.
- f) Vliv na preferenci výchovy.
- g) Společenské změny v postojích vůči rodině a rodičovství.

Kategorie č. 3: Plánování dítěte, těhotenství, porod a partnerství

- h) Důvody vedoucí k rozhodnutí počít dítě.
- i) Období těhotenství a porodu.
- j) Změny v partnerském soužití.
- k) Pohled otce na mateřství.

11.1. Otcovství a jeho pojetí

Otcovství může pro muže znamenat určitý most mezi současností a budoucností. Potomek nese obvykle jeho jméno a jednou pravděpodobně převezme i jeho společenský citový, ale i finanční odkaz.¹¹³ Každý otec se ujme svého poselství trochu jinak. Co muže však spojuje při nabití nové životní role je vytváření otcovské identity, která v sobě zahrnuje velké množství aspektů, které se v jejich životech projeví.

Budování identity je proces, během kterého na sebe muži začnou pohlížet jako na otce. Otcovská identita se začíná vytvářet již v období těhotenství. Na muže působí různé otcovské vzory a představy, které mohou být ovlivňovány vnějším okolím.¹¹⁴ Tato obsáhlá kategorie se zabývá novým vnímáním sebe sama jako otce, výchovou pomocí vzoru, obavami z nové role a změnami v otcovské roli.

11.1.1. Nové vnímání sebe sama jako otce

Z rozhovorů vyplývá, že s příchodem nové role u mladých mužů došlo ke změnám v pohledu na sebe samotné. Muži poukazují na to, že vedle pocitu velké radosti a lásky vnímají také velký posun až tlak k zodpovědnosti vůči potomku a celé rodině. Všichni otcové zmiňují jako důležitou součást svojí role zodpovědnost. At už otevřeným nebo skrytým způsobem mluví o povinnostech, ale i o krásných věcech, které vzešly s příchodem nového člena rodiny na svět. Tim například o otcovství přemýšlí: „... *je to i zodpovědnost, ale především velká krása, jelikož mám o jednoho milovaného člověka navíc*“.

Dále osm z deseti otců mluví o potřebě zvýšené trpělivosti. Jedním z nich je Artuš: „*Občas je těžký se udržet se na uzdě. Vysvětlit to tomu dítěti, a abych nebyl na něj zbytečně hnusnej. Pochopil jsem, že jsem musel začít být mnohem trpělivější než dřív. Snažím se s ním bavit a nezačínat být hned běsnej.*“

¹¹³ YABLONSKY, Lewis. *Otcové&synové: [o nejnáročnějším rodinném vztahu]*. Praha: Portál, 1995. Str. 11

¹¹⁴ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1995.

Čtyři z mých respondentů se zmínili o tom, že se po narození dítěte změnil jejich vztah k dětem obecně. Michal například uvádí: „...změnil jsem názor na děti. Mám teď rád děti. Naučil jsem se s nima žít. Dřív jsem si to nedovedl představit.“

Z rozhovorů vyplynulo, že se výrazným způsobem změnil každodenní život otce. Mladí otcové museli někdy projít sebezapřením pro účel péče výchovy dětí. Jedním z respondentů sdílící tento názor byl Tadeáš, který se vyjádřil, „...určitě se zvýšila míra sebezapření v tom smyslu, že na určité své libůstky holt člověk musí zapomenout. Musí si urovnat priority a věnovat se jen pár nejdůležitějším věcem – naplno.“ Otcové to však nevnímají většinou negativně, spíš k tomu přistupují jako k osobnímu růstu nebo pozitivnímu vlivu.: „... Otcovství není o ztrátě něčeho, ale o upřednostňování důležitějších věcí. Jako příklad mohu uvést, že teď například se nemohu proválet celý víkend doma v posteli. Je to ztráta? Není. Toto je pouze změna životního stylu (změna lepším směrem).” Nebo Tadeáš říká: „...kolem otcovství mě napadají určitě zodpovědnost za zaopatření dětí a rodiny a také za jejich dobrou výchovu. Pak jsem také přesvědčen, že mít děti a dobře je vychovávat je velká společenská zodpovědnost a vůbec jedno ze základních dober, které můžeme společnosti dát. Beru tedy otcovství i jako určitý společenský úkol, u kterého jsem hrdý, že ho mohu vykonávat.“

11.1.2. Výchova vzorem

Je zajímavé, že v literatuře se můžeme setkat s tím, že pro výchovu snad nejpodstatnější podobou autority je právě autorita vzoru. Autorita vycházející ze vzoru je trvalejší a její základ nevyplývá z nahodilé nutnosti, ale spíše z váženosti a obdivu.¹¹⁵

Na základě analýzy rozhovorů mi vyšla jako velmi respektovaná a uznávaná metoda výchovy výchova pomocí vlastního vzoru. Výchova vzorem se v rozhovorech přirozeně spojuje s osobní zodpovědností. Artuš s Janem a Jindrou shodují na tom, že není jednoduché být vzorem pro dítě, ale vnímají to jako důležitý úkol. Artuš uvádí, že „...být vzorem pro dítě je pro mě prioritou. Je důležitý před ním nedělat to, co nechceš, aby dělal on. A já jako dospělý musím přece nést zodpovědnost za svoje chování na rozdíl od prečka. Chci, aby si mě vážil.“

¹¹⁵ STROUHAL, Martin. *Teorie výchovy: k vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. 1. Praha: Grada, 2013. Pedagogika (Grada). Str. 306

Zdá se, že vychovávat svým vlastním vzorem je poměrně komplexní a docela i složitý proces. A každý otec k tomu přistupuje trochu jiným způsobem. Tim se například vyjádřil, že: „...*Otcovství pro mě znamená být lídrem, jelikož můj syn po mne opakuje a vím, že na něho mám velký vliv*“.

11.1.3. Obavy z nové role

S příchodem nové životní role také kromě radosti přichází také nemálo starostí, změn a obav z nově nabyté role. Když se muž stane otcem, tak je mu přiřazena neoddělitelná a zároveň nejdůležitější role jeho života.¹¹⁶ Různé druhy obav se promítly i v mém výzkumu. U většiny otců se obavy točily kolem materiálního zabezpečení celé rodiny. Vyskytovaly se však i nejistoty týkající se hodnotového směřování dítěte nebo zachování rodinného bezpečí.

David se v rozhovoru zamýšlel nad svými obavami: „*Nejtěžší asi je taková ta věčná starost – být vždy na příjmu, kdyby se něco dělo, nebo se třeba starat o dítě, když přijdu z práce a mám toho tak akorát. Otec je jak voják, musí být vždy připraven cokoliv řešit a když mám blbou náladu, tak to cítím jako určité omezení. Věčná starost, otec-voják připraven řešit problémy.*“

Materiální oblasti se v rámci výzkumu dotknul Michal: „*Neměl jsem strach, že bych ho nezabezpečil. Báł jsem se společnosti, do které bychom měli přivést dítě. Nesnáším ten materiální svět, ve kterém žijeme. Rozhoupalo mě, že jsme se přestěhovali na vesnici.*“ Jindra dokonce v návaznosti na obavy, které se v něm objevují, v souvislosti s narozením dítěte podotknul: „*Je pro mě těžký, že cítím strach o další osobu v mém životě.*“

11.1.4. Změna otcovské role

Všichni z dotazovaných vnímali změny v postavení otce v rodině. Někteří otcové mluvili spíše o změnách v přístupu k dětem, jiní odkazovali na větší angažovanost mužů v domácnosti. Dva z respondentů dokonce spojily obě tyto oblasti a zamýšleli se nad současnými proměnami vůči minulosti.

¹¹⁶ YABLONSKY, Lewis. *Otcové&synové: [o nejnáročnějším rodinném vztahu]*. Praha: Portál, 1995. Čtení o výchově. Str. 11

Alex například vidí velký rozdíl v tom, jakým způsobem funguje otec v rodině: *„Otcové se více přibližují k domácnosti a péči o děti. Mění se přístup k výchově dětí. Otec by podle mého názoru měl pečovat o dítě stejným způsobem jako matka. Jediný rozdíl podle mě spočívá v tom, že otec by měl víc myslet na zajištění své rodiny.“* Vedle toho David se v rozhovoru na téma změn otcovské role spíše obracel ke změně otcovské role: *„Přijde mi, že je jakýsi ústup od klasické role otce prudiče (i když je to stále majoritní přístup) a lidé zkouší nové přístupy k otcovství, což je jen dobře. Bohužel neznám moc otců ze svého okolí, tak nemohu odpovědět úplně fundovaně.“*

11.2. Rodina a její proměny

Rodina je základní sociální jednotkou. Přesto, že nejužší rodina nezahrnuje příliš mnoho členů, tak se v ní odehrávají velmi důležité a často nenahraditelné situace a výchovné působení, které mohou mít významný vliv na jedince různého věkového rozmezí. Dynamika rodin bývá různorodou, a podle mého názoru právě rodina působí zvláště významným způsobem na děti, ze kterých postupně vyrůstá jedinečná a individualizovaná osoba.

11.2.1. Výchova v rodině

Homogenost respondentů se objevila také v jejich rodinném zázemí. Všichni moji respondenti pocházeli z úplné rodiny, nikdo z dotázaných neměl rozvedené rodiče. Co se týká jakési pomyslné hierarchie v rodině, tak pět z dotazovaných odpovědělo, že hlavou rodiny byl otec, který byl přísnější, a přitom se jim jako dětem věnoval méně. Tři respondenti konstatovali, že vůdčí postavení měla spíše matka, a dva popisovali své rodiče spíše ve vyrovnaném nebo střídavém postavení, což se projevovalo především tím, že necítili jasné vedení ani od jednoho z rodičů.

Co se týká samotné výchovy dítěte, tak odpovědi často směřovali ke strategii „být vzorem“ nebo „jít příkladem“ dětem. Někdy se však vyskytovala myšlenka toho, že dítě je schopno samo se v nějakých oblastech rozhodnout a rodič by měl fungovat spíše jako průvodce. Tento způsob přístupu k dítěti se objevoval u rodičů starších dětí, a to především u Olivera a Davida. *„Snažíme se střídát povinnosti a zábavu a motivovat dítě k plnění povinností vyhlídkou na konkrétní zábavnou činnost, jež bude následovat. Také se snažíme dávat dítěti možnost výběru. Pokud je v plánu více*

činností, které nemají danou prioritu (ať již jde o povinnost nebo zábavu), nechám dítě si vybrat a sám vyberu až v případě, že si sám vybrat nemůže. Pokud má dítě pochyby, rádi si s ním o čemkoliv promluvíme a vše mu vysvětlíme, ale snažíme se ho naučit, aby nejprve poslechnul a až pak si o tom povídal.“ David to shrnul tímto způsobem: „Myslím, že sem dobrý v tom, že dítě zbytečně neomezuji, ani si na ní neléčím a neprojektuji svoje komplexy. Chci mít dítě, co chápe, co je svoboda a zároveň zodpovědnost, což jsou hodnoty, které vyznávám i ve svém individuálním životě. Snažím se spíš jít příkladem, než verbálně učit a mentorovat.“

11.2.2. Vliv na preferenci výchovy

Žádný z otců se výslovně nepřipravoval na to, aby se stal otcem. Přesto se v rozhovorech ukazuje, že významnou roli ve výchově dětí hraje dle mínění respondentů jejich vlastní otec. Všichni z dotázaných poukazují na skutečnost, že více či méně přebírají poznatky svých rodičů. Potvrzuje to respondent Michal: *„Rozhodně z 50 nebo 60 procent dělám to tak, jak to dělají moji rodiče. Většinu dělám jako oni.“* Tadeáš však v rozhovoru zmínil, že ho ovlivnilo rodičovské působení, ale podotknul: *„...rád bych výchovu „posunul dál“ to, co jsem dostal od rodičů – kde mi chybělo více proaktivního vedení.“* Oliver upozornil na to, že jsou i věci, které chce přímo dělat jinak než jeho rodiče: *„Co mám pocit, že bylo dobré, dělám obdobně, naopak věci, které mě štvali, se snažím dělat jinak. A pak jsou tu věci, na které si dávám pozor, které nikdy v životě nechci udělat.“*

11.2.3. Společenské změny v postojích vůči rodině a rodičovství

Do svého rozhovoru jsem zařadila i obecnější, podle mého názoru však neméně důležitou oblast společenskou. Lidé jsou od své podstaty společenší a často se jejich chování proměňuje v rámci nejrůznějších situací.¹¹⁷ Alex se nad současnou společností zamýšlí tímto směrem: *„Myslím si, že současná generace bere rodičovství spíše jako nutnost. Pokud se podíváte kolem sebe, tak lze pozorovat, že mladí lidé, častěji muži, se snaží co nejvíce oddálit založení rodiny. Mají z toho*

¹¹⁷ LEE ROSS, RICHARD E. NISBETT. *The Person and the Situation: Perspectives of Social Psychology*. 2. Great Britain: TJ International Quality Book Manufacturers, 2011

strach, ovšem zbytečný. Díky dnešnímu pokroku se lze snadněji starat o dítě, například minulá generace neměla jednorázové pleny, baby monitory, jednoduchý přístup k informacím atd.“

V rozhovorech se vyskytovaly také názory, že se stále častěji dostává do pozadí autoritářský styl výchovy, a lidé se více zajímají o otcovství. Tim si myslí, že: *„...možná tím, že se autoritářsky styl výchovy upozadil a lidé se snaží lépe studovat, jak by otec se měl chovat a být více člověkem než chladnou autoritou.“* Zaujalo mě, že téměř všichni otcové mluvili o tom, že vnímají změnu v tom, že se otcové stávají „více lidšší“ nebo „bližší dětem“.

David se v rozhovoru skepticky zamýšlí nad společenskými změnami: *„Mhm. Myslím, že ač je rodina donekonečna vychvalována, tak se vnitřně drolí, a s tím se mění i přístup společnosti k ní. Dříve byla jedinou respektovanou jednotkou, dnes je jednou z mnoha, čímž samozřejmě ztrácí své výsadní postavení. Páry zbytečně odkládají těhotenství a mají dítě mnohem později a mají jich méně. Co to znamená, to nevím.“*

11.3. Plánování dítěte, těhotenství, porod a partnerství

Lidské životy jsou často velmi dynamické a nepředvídatelné. Někdy tato dynamika může mít značný vliv na utváření rodiny a zplodění dětí. V mém výzkumu je 6 otců, kteří žijí v uzavřeném sňatku a 4, kteří žijí v nesezdaném soužití. Tématem manželství jsem se v rozhovorech přímo nezabývala, přesto však toto téma proniklo i do rozhovorů. Zjistila jsem, že manželství pro některé otce bylo předposledním krokem k rozhodnutí zplodit potomka. Dva z dotazovaných mají v plánu co v nejbližší době seždat soužití. A další dva na svatbu pohlížejí jako na zbytečnou formálnost, a tak sňatek ani neplánují.

11.3.1. Důvody vedoucí k rozhodnutí počít dítě

Zaujalo mě, že muži, kteří žijí v manželství, odpovídali na otázku týkající se plánování dítěte podobným způsobem, a to ve smyslu přirozeného vývoje partnerského vztahu. Jedním z nich byl například Tadeáš: *„Oba jsme měli shodu v tom, že po chození jsou zásnuby, po zásnubách svatba, a po svatbě děti. Nemuseli jsme nad rozhodnutím nějak extra přemýšlet. Máme to tak nastavené přirozeně.“* Podobný pohled na to měl Tim: *„Neměl jsem žádné pochybnosti, byl to přirozený krok v etapě dospívání,“* i Alex: *„Bylo to logické pokračování našeho vztahu.“* Otcové, kteří žijí

s partnerkami, nejsou však vázáni manželským poutem, přemýšleli nad rozhodnutím trochu jiným způsobem. Michal se k plánování dítěte vyjádřil takto: *„Partnerka chtěla. Nebyl jsem nadšený z toho mít dítě. Neměl jsem strach, že bych ho nezabezpečil. Báł jsem se společnosti, do které bychom měli přivést dítě. Nesnáším ten materiální svět, ve kterém žijeme. Rozhoupalo mě, že jsme se přestěhovali na vesnici.“* Davidovy obavy vypadaly takto: *Dítě jsme neplánovali. Já jsem chtěl blow job. Při těhotenství jsem ji tlačil k potratu, protože pochybností bylo až příliš. Hlavně o mně.* Max se podělil o to, že důvod pro založení rodiny pro něj byla: *„...biologicky determinovaná snaha o rozšíření rodu a úvaha, že kalkulovaný, diskontovaný dlouhodobý užitek je dle mého názoru větší než újma.“*

11.3.2. Období těhotenství a porodu

Z rozhovoru vyplynulo, že žádný z dotazovaných otců neprožíval nijak významně samotné těhotenství partnerky: Jindra vzpomíná: *„Těhotenství bylo fyziologické. Emočně jsem to moc hluboce neprožíval,“* a také Tim *„Těhotenství mi přišlo, že trvá moc dlouho. 9 měsíců je opravdu dlouhá doba čekání, jsem rád, že až budu mít další dítě, tak už budu mít to první, takže si s ním budu moct hrát a nebudu tolik nedočkavý, kdy přijde to, které je ještě uvnitř. Jinak vše bylo v pořádku, z dítěte jsem mel radost.“*

Zlom však přicházel s blížícím se porodem, kdy se někdy objevovaly předčasné problémy, a s tím spojený stres a strach mužů. *„Manželka byla poslední dva týdny těhotenství na rizikovém, protože jí pod zátěží začal selhávat organismus. Děti se narodily tři týdny předčasně, ale vše bylo v pořádku a holky jsou díky Bohu zdravé a mají se do života.“*

Polovina z dotazovaných byli přítomni na samotném porodu a popisují to jako velmi pozitivně nabitý zážitek: *„Byl jsem u porodu přítomen a jsem za to moc rád. Byl to opravdu silný zážitek, být u toho. Chtěli jsme i nějaké „extra buřty“ typu bonding. A je dobře, že jsem tam tehdy byl, jinak by matce děti sotva ukázali a šup s nima pryč. Ve velkých porodnicích je to celé dost „strojové“. Takhle jsem měl bonding alespoň chvíli já. Dohlédl jsem na to, aby se děti řádně ukázaly i manželce a vše bylo co nejvíce „lidské“.“*

11.3.3. Změny v partnerském soužití

Příchod dítěte je velká událost téměř pro každou rodinu. V podobném duchu se odehrávaly i příběhy respondentů z mého výzkumu. Všichni měli z narození dítěte radost a také všichni otcové vnímají, že po narození potomka se v jejich životech mnoho proměnilo. Tady bych chtěla odkázat také na první podkapitulu této metodologické části pod názvem Nové vnímání sebe sama jako otce, protože veškeré změny, které se odehrávají v rodinném soužití, mohou mít také vliv na sebehodnocení a sebevnímání jako otce. Tím se v této souvislosti povzdechnul nad tím, že se změnil chod domácnosti: *„Většinu věcí, které dřív byly v pořádku na svém místě, již nelze lokalizovat. Ty věci, které lokalizovat lze, jsou pozvracené nebo pokálené. Vzbuzené dítě neustále rve, když neřve, tak napjatě čekám, kdy řvát začne. Často přemyslím nad tím, jestli se děti rodí nespokojené se světem a postupně si jen zvykají.“* Nebo také Oliver: *„Nemůžu se koukat na TV, protože moje dítě nerozumí tomu, co v ní dávají, takže čekám, až vyroste a budu se moct dívat aspoň na pohádky. Veškerý můj program je podřízen mému dítěti.“*

V jednom případě narození dítěte přímo ovlivnilo samotný průběh vztahu a celkové soužití: *„Předtím jsme spolu nežili. Z narození dítěte jsem měl zpočátku velkou radost. Dlouhodobě se vztah změnil a z takového vztahu na sex se stal skutečně dospělý vztah.“*

11.3.4. Pohled otce na mateřství

Osm z deseti otců se vyjádřilo, že se vztah k jejich partnerce po narození dítěte ještě více upevnil a zlepšil. Všichni otcové ve spojení s mateřství mluvili o respektu nebo obdivu ke své partnerce.

Názornými příklady toho jsou věty, které vyřkli respondenti v průběhu rozhovoru. Já jsem se rozhodla je zde zmínit: *„...začal jsem ji více respektovat a milovat“*; *„Je to plnohodnotná práce. Snažím se jí víc pomáhat. Upevnil se náš vztah ještě víc.“*; *„Přijde mi krásnější, protože je najednou i matkou, což je velmi posvátná role, která umožňuje naše přežití a naši další budoucnost.“*

Tadeáš v rozhovoru ocenil svou ženu za péči o dítě: *„Ještě více si vážím toho, že je má manželka prorodinná, chce se věnovat dětem. Nebrání se tomu mít i další děti. A svou energii obecně koncentruje tímto směrem.“*

12. Závěry výzkumu

Je dobré mít na paměti, že otcovství je velmi komplexní role, a tudíž se velmi těžko zobecňuje. Může také nabírat různorodé podoby, které se váží na různé hodnotové vazby otců, minulost, zvyky, kulturní zázemí a další faktory, které mohou mít obecně na člověka vliv. Závěry tohoto výzkumu si určitě nemohu dovolit zobecnit na obecnou populaci otců. Kvalitativní výzkum byl proveden na nízkém počtu respondentů a specifickém výběru otců.

Přesto věřím, že předložený výzkum přináší zajímavé poznatky, které mohou pomoci porozumět tomu, jak otcové vnímají svou nově získanou životní roli, a případně s jakými úskalími se mohou potýkat. Napadá mě, že tento výzkum může složit případně jako malá součástka případné další skládačky, která by zase o něco více přiblížila fenomén současného otcovství.

Dovolím si poznamenat, že moje interpretace výzkumu by tedy měla nést spíše váhu nějakého náznaku, který by nepochybně bylo nesmírně zajímavé a společensky velmi užitečné dále rozpracovávat. Byla bych také ráda, kdyby moje práce posloužila alespoň trochu k tomu, aby rozehnala některé zastaralé a často neopodstatněné stereotypy a předsudky, se kterými se v moderní společnosti setkáváme. Stále býváme často svědky například toho, že matka dítěte je hlavním výchovným aktérem, který na dítě působí. Ve své práci se snažím přiblížit čtenářům skutečnost, že role otce je velmi významná a pro dítě nepostradatelná.

Všichni z mých respondentů byli z mé perspektivy tazatelky velmi příjemnými a otevřenými muži, kteří se snažili věnovat vlastním dětem. V souvislosti s otcovstvím vnímali mnoho změn, jak na sobě, tak ve společnosti. Mnoho ze závěrů jsem se snažila zobecnit již v textu výše, kde jsem názorně ve své práci sdílela myšlenky a názory samotných respondentů.

Narození dítěte bylo pro všechny otce velmi významným a nezapomenutelným zážitkem. Nesl s sebou mnoho radosti, smysluplnosti a také starosti, a s tím spojenou zodpovědnost a obavy. Základní pojem, který se v souvislosti s otcovstvím v mém výzkumu objevoval, byla právě zodpovědnost. Tato forma péče byla vázána jak na materiální, tak na výchovně-hodnotovou sféru působení otce na dítě, potažmo celé rodiny.

Vzhledem k tomu, že otcovství se velmi dotýká každodenního života rodičů. Tak se ukazuje, že otcovská role má vliv nejen na vnější projevy chování otce, ale také na velmi vnitřní prožívání a

dokonce proměny mužů. Většina z respondentů si myslí, že narození dítěte zapříčinilo jejich lepší sebeovládání a trpělivost. Žádný z dotazovaných otců v žádném případě narození dítěte dle svých slov nelituje. Spíše se ukazuje, že narození dítěte dává mužům novou energii a směr k smysluplnému životu.

Pohled na roli otce se v mém výzkumu lišil v návaznosti na samotný charakter otce a jeho pohled na svět. Všichni otcové se více či méně přikláněli k výchově v podobě svého vzoru. Zajímavé však je, že každý otec vnímal jako významné hodnotu něco trochu jiného. V mém výzkumném vzorku se objevovaly hodnoty – disciplína, svoboda, nemateriálnost, víra – křesťanská, láska a trpělivost. V této souvislosti bych ráda poukázala na to, že přestože otcové vyberou podobnou taktiku k výchově dětí, tak to neznamena, že jimi praktikovaná výchova v praxi bude stejná, spíše naopak. Ve výchově i samotném přístupu se velmi odráží konkrétní osobnost rodiče. Můj výzkum naznačuje, že emočně citlivější a emočně expresivnější otcové jsou aktivnější v zapojení do chodu domácnosti a v péči o dítě.

Poměrně zajímavý poznatek z uskutečněného výzkumu je změna přístupu k matce dítěte. Většina respondentů se o svých partnerkách vyjádřila velmi pozitivně. Dokonce většina z mužů vnímá rozdíl v jejich přístupu ke svým ženám. Jsou pro ně někdy atraktivnější a cítí u nich větší úctu a respekt. Otcové většinou na partnerčino mateřství nahlíželi s obdivem a láskou.

Věřím, že pozitivní vztah mezi partnery může mít velmi dobrý vliv jak na partnerskou harmonii, tak na výchovu dětí. Proto jsem osobně velmi ráda, že se v mém výzkumu ukázalo, že narození dítěte má z pohledu otců spíše pozitivní vliv na společné soužití.

13. Závěr

Ve své závěrečné diplomové práci jsem měla možnost se věnovat velmi zajímavému, ale do určité míry i kontroverznímu tématu otcovství.

Některé odpovědi dotazovaných odkazují na krize, o kterých jsem se zmiňovala v teoretické části práce. Jsou jimi především technologické pomůcky, přepracovanost rodičů, nebo také rozpad rodin v souvislosti se zvýšeným počtem rozvodů.

V průběhu sepisování své diplomové práce jsem si uvědomila mnoho věcí. Zjistila jsem, že otcovství je záležitostí velmi dávnou, která se v průběhu historických období různě proměňovala. Tyto proměny však nepochybně měly zásadní vliv na to, s jakým otcovství se setkáváme v současné době. Také jsem se utvrdila v tom, že dítě otce potřebuje nejen kvůli tomu, že společnost to tak vyžaduje, ale také protože to velmi pozitivně přispívá k dětskému vývoji a rozvoji.

Musím poznamenat, že empirická část byla pro mě poměrně stresující na zpracování. Bohužel jsem se uprostřed sběru dat dostala do úskalí v souvislosti s pandemií COVID-19, a tak jsem musela část svých dat nasbírat s výpomocí virtuálních technologií, což se mi nakonec úspěšně povedlo, a jsem za to moc ráda.

Rozhovory byly pro mě velmi podnětné a často mě fascinovaly přemýšlivé odpovědi respondentů. Nesmírně si vážím toho, že se mi dotyční v rámci možností otevřeli a sdíleli se mnou poměrně intimní témata. Některé odpovědi mě překvapily, jiné zase souzněly s mými vlastními názory. Uvědomila jsem si, že lidské životy jsou nesmírně komplexní: v této souvislosti mi vždy na mysl vytane systematický přístup, který upozorňuje, že změna jen malé části systému způsobí pohyb v celém systému.¹¹⁸

V životě se někdy setkávám s názory, že výchova a péče o děti je pouze ženskou, potažmo mateřskou záležitostí. Jsem velmi ráda, že se v současné době stále častěji mluví o tom, že je otec pro rodinu a děti velmi důležitý a potřebný. Otázka postavení a funkce otce v rodinách se různě proměňuje. Jako velmi pozitivní poznatek z mého výzkumu vnímám, že otcové nahlížejí na svou

¹¹⁸ MEADOWS, Donella H. *Thinking in Systems: A Primer*. 1. Great Britain: Chelsea Green Publishing, 2008, 240 pages. ISBN 9781603580557.

roli pozitivně, a na narození potomka pohlížejí převážně jako na krásné a důležité období svých životů. Z mého výzkumu vyplynulo, že pro otce je důležité navazovat s dítětem blízký vztah a porozumět mu.

Příklon všech otců k pozitivnějšímu, důmyslnějšímu naplnění jejich otcovské role by mohl dle mého názoru změnit celou společnost k lepšímu. Ve většině případů jsou to právě otcové, kdo slouží svým dětem jako vzory, přes které mohou ovlivňovat základní společenská pravidla, a tím zásadním způsobem působit na jejich životy.¹¹⁹

Jak ve své teoretické části, tak i v empirické jsem se snažila co nejdůkladněji popsat, jakými společenskými proměnami otcovství prochází, a také jakým způsobem prožívají svoji novou životní roli otcové. Věřím, že tímto popisem v obou částech své práce jsem naplnila stanovený cíl práce.

Myslím si, že nejlepší způsob, jak vytvořit šťastné soužití a prostředí pro výchovu dětí, je nastavit v rodině svoje pravidla, která individuálně vyhovují specifické rodině. V této souvislosti je zajímavé, že většina otců, které jsem ve svém výzkumu oslovila, se přiklání k tomu, že chtějí pozitivním způsobem působit na své děti a být pro ně vzorem.

Vztah otce a dítěte přirozeně prochází vývojem. Je dobré mít na paměti, že každé období se vyznačuje určitými charakteristikami, potřebami i úskalími. Je dobré, když otec naslouchá, vnímá a reaguje na potřeby dítěte, poté dospívajícího, a následně dospělého člověka. Dobrý vztah otce a dítěte může vést k blízkému přátelství na celý život.

¹¹⁹ YABLONSKY, Lewis. *Otcové&synové: [o nejnáročnějším rodinném vztahu]*. Praha: Portál, 1995. Čtení o výchově. Str. 11

14. Diskuze

Předtím, než jsem započala samotný výzkum, tak jsem si předem udělala menší pilotní studii, která mi pomohla při návrhu, formulaci a zaměření otázek, které byly z mého pohledu pro výzkum zásadní. Některé názory na otcovství se opakovaly jak v pilotní studii, tak v samotném výzkumu. Podobný byl například pozitivní pohled na partnerku po narození dítěte nebo uvědomování si společenských proměn v oblasti otcovství. Co se však lišilo, je negativní pojetí zodpovědnosti. Na větším vzorku mužů jsem zjistila, že 6 z 10 mladých otců vnímá zodpovědnost, která přišla s narozením dítěte, spíše pozitivně. Dále se také tolik neobjevovaly myšlenky toho, že společnost se staví negativně k zakládání rodin, spíše to muži vztahovali na subjektivní pohledy toho, jak se proměňuje společnost a rodina.

V současné literatuře a odborných článcích se můžeme dočíst, že se otcové začínají více podílet na výchově a na péči o děti. Můj malý výzkum toto tvrzení podporuje, protože z rozhovorů vyplynulo, že se otcové snaží ať už více nebo méně podílet na výchově potomka. Tři z respondentů se dokonce v rámci rozhovoru velmi energicky rozpovídali o tom, jak je důležité, aby byla péče o dítě rovnoměrně rozdělena mezi otce a matku. K podobným závěrům došel i švédský výzkum, kterým se v práci také zabývám.¹²⁰ I v tomto výzkumu bylo zjištěno, že otcové bez ohledu na kulturní kontext nebo rozdílné zázemí respondentů měli pozitivní přístup k péči o dítě. Vnímali péči jako součást zralého života, která se prokazuje schopností pečovat o děti, což můžeme vnímat jako znak tzv. nového otcovství.

Ve své práci jsem se mimo jiné stručně zabývala i pohledem žen (matek) na muže (otce) a jejich proměnami. Ve své diplomové práci jsem zmínila projekt organizovaný OPLZZ ESF ČR, který nese název „Táta na plný úvazek“. V tomto výzkumu bylo zjištěno, že partnerky u mužů předpokládají mnohem menší ochotu zůstat na rodičovské dovolené, než jak to doopravdy chtějí muži. Vedle toho v mém výzkumu jsem se setkala s podporujícím a oceňujícím přístupem partnerek ke svým mužům. Jejich partnerky podle mužů spíše vyjadřovaly obdiv, chválu a lásku k tomu, že se angažují ve výchově dětí.

¹²⁰ Bocknek, Erika L.; Dayton, Carolyn; Raveau, Hasti A.; Richardson, Patricia; Brophy-Herb, Holly E.; and Fitzgerald, Hiram E. (2017) "Routine Active Playtime With Fathers Is Associated With Self-Regulation in Early Childhood," *Merrill-Palmer Quarterly*: Vol. 63 : Iss. 1 , Article 8

Provedený výzkum poukázal na to, že otcové po manželství vnímají početí dítěte jako další přirozený krok ve svém životě. Můj výzkum naznačil, že všichni muži, kteří již žili v manželství, přemýšleli nad plánováním dítěte v souvislosti určitého daného společenského úzu. U mužů, kteří nežili v manželském svazku, byly důvody pro početí dítěte jiné.

Podobně jako v jiných výše diskutovaných výzkumech¹²¹ se mi potvrdilo, že samotné emoční prožívání otců je hodně rozdílné. Z mých rozhovorů vyplývá, že dnešní otcové bývají více emočně naladění, jsou k dětem citlivější a aktivněji fungují v rámci domácnosti, než tomu bylo dříve. Zdálo se mi, že otcové, kteří odpovídali stroze nebo nemluvili tolik o potřebě pomáhat partnerce s domácími pracemi, byli spíše zaměřeni na svoji práci, a o dítěti se vyjadřovali jako o „kamarádovi“.

Ve velmi inspirativním výzkumu „Pečující otcové“¹²² se můžeme setkat s určitou polemikou okolo toho, jestli ve výsledku tlak moderní společnosti na to, aby se muži více podíleli na chodu domácnosti, nevede k přetlaku otců, kteří musejí pracovat, a přitom pečovat o děti a domácnost. Tento výzkum objasňuje, že genderový pohled je stále spíše moderní než postmoderní, a v drtivé většině rodin je stále zvykem, že s malým dítětem zůstává spíše matka. Podle toho se rozděluje fungování členů rodiny. V mém výzkumu se taktéž potvrdila určitá obava mužů z toho, že muži nedokáží naplnit dostatečně kvalitně všechny oblasti života. Tyto obavy se objevovaly především v období plánování dítěte a následného těhotenství. Po narození se otcové zaměřovali spíše na to, jak rodinu zabezpečit, a přitom si užít první roky života s dítětem.

Osobně mě zaujalo, že se v rozhovorech objevilo vícekrát to, že otcové mluvili o svých dětech jako o „kamarádech“. Tento popis se vyskytoval především ve spojení otec-syn. Respondenti hovořili například o tom, že spolu s dítětem budou jezdit na kole, hrát hry nebo si povídat. Zdálo se mi, jako kdyby otcové měli pocit, že s narozením dítěte přichází jakási „spřízněná duše“, která ještě krásněji vybarví svět, ve kterém žijí.

Myslím si, že v tomto přístupu může být skrytá velmi významná myšlenka. S přijetím nové role otce se z muže postupně stává dospělý člověk, který je dostatečně zralý na to, aby předával získané

¹²¹ BAUER, Gabriela. *Podoby otcovství a proměny otcovské role*. Olomouc, 2013. Magisterská práce. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Vedoucí práce Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. Str. 93

¹²² Maříková, H. (2009). Pečující otcové: Příběhy plné odlišností. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 45(1), 89–113. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-65652>

zkušenosti a poznatky svým potomkům. Je to nepochybně velmi náročná role, která s sebou nese velké množství pozitivních i negativní situací a zážitků.

V případě, že se celý průběh seznamování, vychovávání, učení, sdílení mezi otcem a dítětem vyvíjí dobrým směrem, tak dle mého názoru může k harmonickému a silnému přátelství. Toto silné pouto, založené na lásce a důvěře mezi dvěma dospělými samostatnými lidmi je nenahraditelnou odměnou za všechny obtížné či nepříjemné momenty, které se v průběhu života otce mohou vyskytnout.¹²³ Je důležité, aby fungoval nejen vztah mezi otcem a dítětem, ale také matkou, sourozenci a dalšími členy domácností a rodin. Všichni společně se podílejí na utváření zdravého a šťastného soužití. Rodiny, které prožívají pozitivní vazby, vztahy založené na lásce, uznání a úctě, přispívají výrazným podílem k utváření spokojenější a harmoničtější lidské společnosti.

¹²³ YABLONSKY, Lewis. *Otcové&synové: [o nejnáročnějším rodinném vztahu]*. Praha: Portál, 1995. Str. 217

Seznam literatury

1. BAKALÁŘ, Eduard. Průvodce otčovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-702-1605-0.
2. BAUER, Gabriela. *Podoby otčovství a proměny otčovské role*. Olomouc, 2013. Magisterská práce. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Vedoucí práce Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.
3. BURGESS, Adrienne. *Návrat otčovství: jak se stát moderním otcem*. 1. Brno: Jota, 2004. ISBN 80-721-7296-4.
4. ČÁP, Jan. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. Praha: Státní Pedagogické Nakl., 1990, 292 s. ISBN 80-042-2967-0.
5. DERMOTT, Esther. *Intimate fatherhood: a sociological analysis*. 1. New York: Routledge, 2008. ISBN 978-041-5422-628.
6. DAVIS, Monica. *Parenting Styles: The Ultimate Tips On Parenting Styles For Raising Children In The 21st Century By Applying Parenting With Purpose Driven Styles!*. 1. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016. ISBN 978-1532975387.
7. DWECK, Carol. *Mindset: The New Psychology of Success*. 1. US: Ballantine Books, 2007. ISBN 978-0345472328.
8. FIALOVÁ, Ludmila a kol., 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-87-7.
9. JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-535- 0.
10. KUNHARTOVÁ, Monika, Miloň POTMĚŠIL a Petra POTMĚŠILOVÁ. *Náročné otčovství: být otcem dítěte s postižením*. 1. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3600-9.

11. LEE ROSS, RICHARD E. NISBETT. *The Person and the Situation: Perspectives of Social Psychology*. 2. Great Britain: TJ International Quality Book Manufacturers, 2011. ISBN 978-1-905177-44-8.
12. MACDONALD, Gordon. *Být dobrým tátou: to nejmenší, co můžete udělat pro své milované děti*. 1. Praha: Návrat domů, 2002. ISBN 80-725-5051-9.
13. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. Praha: Portál, 1994. *Rádcí pro rodiče a vychovatele*. ISBN 80-852-8283-6.
14. MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa : základní duševní potřeby dítěte : dítě a lidský svět*. 1. Praha: Grada, 2005. *Pro rodiče*. ISBN 80-247-0870-1.
15. MEADOWS, Donella H. *Thinking in Systems: A Primer*. 1. Great Britain: Chelsea Green Publishing, 2008, 240 pages. ISBN 9781603580557.
16. MOŽNÝ, Ivo, 2002. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon. 2. vydání. ISBN 80-86429-05-9
17. PELIKÁN, Jiří. *Výchova pro život*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: ISV (nakladatelství), 2004. Str. 36 ISBN 80-86642-31-3.
18. . PRŮCHA, Jan, 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-564-2.
19. RATH, Hans a Edgar RAI. *88 věcí, které byste měli stihnout se svým dítětem, než vyletí z hnízda*. 1. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1378-9.
20. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. 3. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.

21. SIROVÁTKA, Tomáš, 2003. Rodinné chování a rodinná politika v České republice. In: MAREŠ, Petr, Tomáš, POTOČNÝ, 2003. Modernizace a česká rodina. Brno: Barister. ISBN 80-86598-61-6.
22. SPITZER, Manfred. *Kyberdemence!: jak nám digitalizovaný život ničí zdraví*. Brno: Host - vydavatelství, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-807-4917-929.
23. SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2.
24. STROUHAL, Martin. *Teorie výchovy: k vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. 1. Praha: Grada, 2013. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4212-0.
25. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, c2014. ISBN 978-80-262-0644-6.)
26. MUDR. TRČA, Stanislav CSc. *Plánované rodičovství: Nejlepší cesta k narození zdravého dítěte*. 1. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2794-3.
27. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
28. VESELOVSKÝ, Zdeněk. *Člověk a zvíře*. 1. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0756-3.
29. YABLONSKY, Lewis. *Otcové&synové: [o nejnáročnějším rodinném vztahu]*. Praha: Portál, 1995. Čtení o výchově. ISBN 80-717-8075-8.
30. ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. 1. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). ISBN 80-726-0145-8.

31. ПЕТРАНОВСКАЯ, Людмила. Большая книга про вас и вашего ребенка. 1. Russia: ЛитагентАСТ, 2017. ISBN 978-5-17-100800-0.
32. ПЕТРАНОВСКАЯ, Людмила. Если с ребенком трудно. 1. Russia: ООО «Издательство АСТ», 2016. ISBN 978-5170957712.

Elektronické zdroje

1. Armenta, R.F., Rush, T., LeardMann, C.A. *et al.* Factors associated with persistent posttraumatic stress disorder among U.S. military service members and veterans. *BMC Psychiatry* **18**, 48 (2018). [cit. 2020-02-11]. <https://doi.org/10.1186/s12888-018-1590-5>
2. BENZIES, Karen, Suzanne TOUGH, Karen TOFFLEMIRE, Corine FRICK, Alexandra FABER a Christine NEWBURN-COOK. Factors Influencing Women's Decisions About Timing of Motherhood. *Journal of Obstetric*, [online]. Gynecologic & Neonatal Nursing, 2006, September–October 2006, **2006**(1), 625-633 [cit. 2020-07-09]. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1552-6909.2006.00079.x>. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0884217515344154>
3. Blickstein I. Motherhood at or beyond the edge of reproductive age. *International Journal of Fertility and Women's Medicine*. 2003 Jan-Feb;48(1):17-24.
4. Český statistický úřad [online]. Téměř v pětině rodinných domácností žijí závislé děti jen s jedním rodičem. 1. 2. 2013, , 5 [cit. 2020-02-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20568791/czam020113analyza.pdf/b8a85309-30f2-4bb0-8c82-b8cccbcd548?version=1.0>
5. HIETANEN, RIIKA; MÄÄTTÄ, KAARINA; UUSIAUTTI, SATU. "Virtuoso Ideal Daddy": Finnish Children's Perceptions of Good Fatherhood. *Early Child Development and Care* [online]. 2013, 14 [cit. 2019-08-19]. ISSN ISSN-0300-4430. Dostupné z: <https://eric.ed.gov/?q=fatherhood+research&id=EJ1020846>
6. JOHANSSON, Thomas a Roger KLINTH. Caring Fathers: The Ideology of Gender Equality and Masculine Positions. *Men and Masculinities* [online]. 2008, 2007, **11**(1), 42-62 [cit. 2020-03-11]. DOI: 10.1177/1097184X06291899. ISSN 1097-184X. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1097184X06291899>

7. Maříková, H. (2009). Pečující otcové: Příběhy plné odlišností. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 45(1), 89–113. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-65652>
8. Napora, E. Osamělé rodičovství a jeho vliv na pohlavní identifikaci dítěte jako výzva pro současnost. *Pedagogická orientace* 2005, č. 3, s. 62–70. ISSN 1211-4669
9. PAVLÁT J, Josef. OTCOVSTVÍ, DĚTI A RODINA. *Česká a Slovenská psychiatrie* [online]. 2008, 189-195 [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=475>
10. SMETANA, Judith G Smetana. Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs. *Current Opinion in Psychology* [online]. Elsevier, 2017, 20th February 2017, 19–25 [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: www.sciencedirect.com
11. SKARUPSKÁ, PHD, PhDr. Helena. Filozofie a Teorie výchovy: Studijní opora [online]. 1. Praha: Hnutí R, Nakladatelství s Mezinárodní vědeckou radou jako svoji 108. publikaci, 2016 [cit. 2020-02-13]. ISBN 978-80-86798-70-7. Dostupné z: <file:///C:/Users/maria/iCloudDrive/Universita%20Karlova%20studium/Mgr/Statnice/Filozofie-a-teorie-vychovy.pdf>
12. Podoby otcovství v ČR: – sociologický výzkum [online]. In.: Praha: ESF, Operační program Lidských zdrojů a zaměstnanosti, 2010, s. 52 [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://www.tatanaplnyvazek.cz/wp-content/uploads/2013/05/podoby-otcovstvi.pdf>
13. АНИСИМОВИЧ, Ольга. Стили воспитания. *R-vmeste.ru* [online]. 18.11.2009, , 1 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://www.r-vmeste.ru/vseznaiki/Stili-vospitaniya.htm>
14. СОЛОВЬЕВА, Мария. 10 правил воспитания детей по Толстому: ПУБЛИКАЦИИ РАЗДЕЛА ЛИТЕРАТУРА. *Культура.РФ* [online]. 2015, 4 [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <https://www.culture.ru/materials/254428/10-pravil-vospitaniya-detei-po-tolstomu>

Seznam příloh

Příloha č. 1.

Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu

Název celého projektu: Rodina, výchova a rodičovství z perspektivy otců

Hlavní řešitelka: Bc. Marija Zídek

Účel výzkumu: Cílem výzkumu je zjistit, jak muži vnímají svou roli jakožto otce, a jak se dle nich proměňuje přístup společnosti k rodičovství.

Metoda výzkumu: Výzkum bude prováděn prostřednictvím individuálních rozhovorů.

Doba trvání: 30–60 minut

Prohlášení o důvěrnosti: Informace, které během rozhovoru sdělíte, jsou zcela důvěrné. Rozhovor bude anonymizován a přepis rozhovoru i závěrečná zpráva o výzkumu Vám budou, v případě, že si to budete přát, předloženy k autorizaci. V případě jakékoliv publikace či prezentace výsledků výzkumu nemůžete být žádným způsobem identifikováni, neboť Vaše jméno ani jiné další osobní údaje nebudou spojovány s Vašimi odpověďmi.

Právo ptát se: Pokud máte jakékoliv dotazy či komentáře ohledně tohoto výzkumného projektu, kontaktujte prosím řešitelku výzkumu na její e-mailové adrese (maria.gouzieva@gmail.com).

Dobrovolná účast: Vaše rozhodnutí účastnit se tohoto šetření je dobrovolné. Rozhovor můžete kdykoli ukončit. Pokud z jakéhokoliv důvodu nechcete na některou otázku odpovědět, nemusíte.

VYPLNĚNÍM A ODEVZDÁNÍM TOHOTO FORMULÁŘE POTVRZUJETE, ŽE JSTE ČETLI INFORMACE OBSAŽENÉ V TOMTO FORMULÁŘI A SOUHLASÍTE S ÚČASTÍ NA VÝZKUMU.

Dne:Jméno a podpis:

Příloha č. 2.

Otázky k rozhovoru

Úvod:

Dobrý den, vítám Vás na rozhovoru k mé diplomové práci, ve které se zaměřuji na prožívání a současné společenské proměny otcovství, výchovy a rodičovství z perspektivy mladých otců. Děkuji Vám za Váš čas a ochotu k rozhovoru!

Úvod: popis rodinné situace

1. Na úvod bych Vás ráda požádala o stručný popis Vaší rodinné situace: kdo jsou členové vaší nejužší rodiny (partnerka a děti), kolik jim je let a kde společně bydlíte?
2. Kolik času trávíte s dětmi denně/týdně? Jakým aktivitám se s nimi věnujete?

Otcovství a jeho pojetí

1. Co pro vás znamená otcovství? Co pro vás znamená být otcem?
2. Co se představíte pod pojmem „otcovská role“? Co všechno podle vás do této role patří (jaké povinnosti, privilegia, činnosti, apod.)?
3. Jak podle vás vypadá ideální otec? Jaký by měl být a jak by se měl chovat?
 - a. Jak moc se vám daří tento ideál naplňovat? V čem se vám to daří, a v čem nikoliv?
4. Máte pocit, že se otcovská role v současné době nějak proměnila oproti minulosti? Pokud ano, jak?

Nyní bych se ráda přesunula k tomu, jak vnímáte sebe sama jako otce:

5. Jaký si myslíte, že jste otec? Jak byste sama sebe jako otce popsal?
 - a. V čem si myslíte, že jste dobrý otec? Co jsou vaše silné stránky jako otce?
 - b. Je naopak něco, co byste na svém přístupu k otcovství rád změnil?
6. Myslíte si, že preferujete nějaký konkrétní výchovný styl? Příp.: Máte nějaké konkrétní výchovné zásady, které u svých dětí uplatňujete? Pokud ano, jako?
7. Řídíte se při výchově dětí nějakými konkrétními hodnotami?
8. Existují dny, kdy máte dítě sám na starosti? Pokud ano, popište prosím, jak vypadá typický den, kdy se o dítě staráte. (Pokud neexistuje „typický den“, pak popište poslední den, kdy jste takto s dítětem strávil.)
9. Čeho si na otcovství nejvíce ceníte?
 - a. Máte pocit, že jste otcovstvím něco získal? Pokud ano, co?
10. Co je podle vás na otcovství nejtěžší?
 - a. Máte pocit, že jste otcovstvím něco ztratil? Pokud ano, co?

Rodina a její proměny

1. Co pro vás znamená pojem „rodina“?
2. Jak by podle vás mohla vypadat „ideální rodina“?
3. Jak byste popsal způsob, kterým jste byl vy sám vychováván?

4. Myslíte si, že vaše výchova mohla ovlivnit i výchovu, kterou preferujete vy? Pokud ano, jak?
5. Jakou měl roli ve vaší rodině otec a jakou vaše matka?
6. Pozorujete v současné době nějaké změny v postojích vůči rodině a rodičovství oproti minulosti (historicky)? Pokud ano, jaké?
7. Jak vnímáte postoj současné české společnosti k rodičovství? (Vaše zkušenost)
8. Co podle vašeho názoru mohlo mít vliv na vaše pojetí otcovství?

Plánování dítěte, těhotenství, porod a partnerství

9. Proč jste se partnerkou rozhodli mít dítě? Jaké důvody vás vedli k rozhodnutí mít děti?
 - a. Měl jste o tom nějaké pochybnosti? Pokud ano, jaké?
10. Jak probíhalo těhotenství vaší partnerky (fyziologické versus rizikové)? Jak jste těhotenství své partnerky prožíval?
11. Jak proběhl porod? Jak jste narození dítěte prožíval?
12. Proměnilo se nějak vaše partnerské soužití po narození dítěte? Pokud ano, jak?
 - a. Čeho si na této proměně ceníte?
 - b. Je naopak něco, co vám na této proměně vadí?
13. Jak vnímáte mateřství? Změnil se váš postoj k partnerce po narození dítěte?
14. Jaký má postoj vaše partnerka k Vám, jako k otci?
 - a. Čeho si na tomto jejím postoji ceníte?
 - b. Je naopak něco, co vám na jejím postoji vadí, co byste rád změnil?
15. Máte nějaké konkrétní cíle, ke kterým jako rodina směřujete? Co byste si pro svou rodinu do budoucna přál?

Závěr: Nyní jsem vám položila všechny své otázky. Je něco, co byste ke svému prožívání otcovství a rodičovství ještě rád dodal?

INFORMAČNÍ DOTAZNÍK

Věk:

Bydliště (město):

Vzdělání: ZŠ SŠ VŠ

Počet dětí:

Věk dítěte:

1. Mám zájem o autorizaci závěrečné zprávy z výzkumu v případě, že v ní budou použity informace z rozhovoru se mnou: * ANO – NE

2. Mám zájem a zaslání závěrečné zprávy o výzkumu: * ANO – NE
(*vyhovující zakroužkujte)